

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КУБАНІН ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки
доктор екон.наук, професор
_____ Ольга ДОРОНІНА
«_____» _____ 2024 р.

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ
РОДИН В УКРАЇНІ**

Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Олена АНДРОНІК, доцент кафедри
підприємництва, корпоративної та
просторової економіки,
к.е.н., доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЕКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Кубанін Д. О. Соціальний захист малозабезпечених та багатодітних родин в Україні. Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження системи надання соціальних послуг. Розглянуто поняття малозабезпечена та багатодітна родина. Вивчено матеріальний стан цих вразливих категорій населення в Україні як зараз, також і впродовж останніх років. Проведено аналіз законодавчої бази, обсягу надання послуг та їх вплив на покращення умов життя малозабезпечених та багатодітних родин. Висвітлено основні проблеми, з якими стикаються сім'ї при отриманні допомоги. Та способи вирішення цих проблем шляхом вдосконалення системи соціального захисту, для забезпечення стабільних умов проживання населення.

Ключові слова: соціальний захист, державна соціальна допомога, малозабезпечена сім'я, багатодітна сім'я, соціальні послуги, державна підтримка, соціальні виплати, забезпечення рівності, прожитковий мінімум.

94 с., 2 рис., 15 табл., 86 джерел.

ANNOTATION

Kubanin D. O. Social protection of low-income and large families in Ukraine. Specialty 232 «Social security». Educational program «Social entrepreneurship». Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

In the qualifying work, a study of the system of providing social services was carried out. The concept of low-income and large family is considered. The material condition of these vulnerable categories of the population in Ukraine both now and in recent years has been studied. An analysis of the legislative framework, the scope of services and their impact on improving the living conditions of low-income and large

families was carried out. The main problems that families face when receiving assistance are highlighted. And ways to solve these problems by improving the social protection system to ensure stable living conditions of the population.

Key words: social protection, state social assistance, low-income family, large family, social services, state support, social payments, ensuring equality, living wage.

94 pp., 2 figures, 15 tables, 86 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН	
1.1 Поняття малозабезпечена родина та багатодітна родина	10
1.2 Законодавча база щодо соціального захисту	17
1.3 Державна політика щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН В УКРАЇНІ	
2.1 Державні соціальні стандарти та гарантії	31
2.2 Аналіз видів та особливості соціальної допомоги в Україні	40
2.3 Аналіз системи надання соціальних послуг	48
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН	
3.1 Проблеми соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин	58
3.2 Вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин	63
3.3 Шляхи удосконалення системи соціального захисту	71
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	82
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей є одним із пріоритетних напрямків державної політики України. Ця проблема є надзвичайно актуальною в умовах економічної кризи, яка негативно впливає на рівень життя багатьох людей.

Економічні зміни, що відбуваються в українській державі, а також процеси демократизації та розвитку громадянського суспільства супроводжуються змінами в соціальній сфері, соціальній політиці, діяльності різноманітних соціальних інститутів та соціальному захисті сім'ї. На його формування значною мірою впливають нові суспільні відносини. Розвиток сім'ї базується на інтеграції зусиль, ресурсів і можливостей різних державних і неурядових організацій усіх рівнів. Сучасна форма соціальної роботи, заснована на комплексному підході, спрямована на координацію, ефективність та результативність соціальних послуг для сімей.

Серед різноманітних проблем сучасної сім'ї найболючішою є її низька матеріальна забезпеченість. Малозабезпеченою є сім'я, яка з поважних або незалежних причин має середньомісячний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї. В умовах низької матеріальної забезпеченості можливості сім'ї задовольняти свої потреби знижуються. Причинами низького матеріального забезпечення сімей у сучасному суспільстві є низький рівень оплати праці, високий рівень безробіття та високі тарифи на житлово-комунальні послуги. У результаті малозабезпечені сім'ї не можуть оплачувати медичне обслуговування, освіту, підтримувати соціальні, духовні та матеріальні послуги.

В таких умовах стає неможливою якісна соціалізація дітей, реалізація їх потенціалу, духовно-інтелектуальний розвиток. Проблема бідності сімей стає постійною. Знецінення доходів внаслідок гіперінфляції призвело до величезного падіння рівня життя українців. У скрутному становищі опинилися ті, хто в минулому жив за межею бідності, а також величезна частина працездатного, працюючого і донедавна досить заможного населення.

Внаслідок кризових явищ, які відбуваються в Україні протягом останніх років, масштаби абсолютної бідності збільшуються, а перед Урядом України постає

проблема соціального захисту більшої групи людей. Однією з головних цілей економічних реформ, які проводить Верховна Рада України, є покращення життя населення країни. Рівень життя населення визначається рівнем доходів громадян і наявністю освіти, охорони здоров'я, житла, комунального господарства та інших соціальних послуг. Держава забезпечує соціальні гарантії, під якими розуміється певний гарантований набір товарів і послуг, що мають суспільне значення для всіх громадян. Соціальні гарантії практично закладені в певні мінімальні стандарти, пов'язані з доходами населення, можливостями отримання освіти та медичного обслуговування, забезпеченням житлом.

Сучасна соціально-економічна ситуація в нашій державі призвела до значного погіршення умов розвитку та функціонування сучасної української сім'ї. У результаті вона послабилася як соціально-виховний інститут суспільства, що створює загрозу погіршення сучасної соціальної ситуації в Україні. Сукупність усіх проблем сучасної сім'ї створила групу з них, яка не в змозі з ними боротися самостійно, такі сім'ї називають сім'ями ризику. Проблема полягає в тому, що в таких сім'ях відбувається гірша соціалізація підростаючого покоління, що згодом призводить до виникнення таких негативних явищ у молодіжному середовищі, як: алкоголізм, наркоманія, криміналізація оточуючого середовища. Стрімкий розвиток таких явищ у суспільстві створює небезпечну соціальну ситуацію в країні. Зважаючи на все це, проблему малозабезпечених сімей можна вважати однією з найважливіших для сучасної України, адже слабка сім'я – слабка держава.

Метою дослідження є аналіз системи соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин в Україні, оцінка ефективності існуючих державних програм і механізмів підтримки, виявлення проблем та недоліків у їх реалізації, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення політики соціального захисту з метою підвищення рівня добробуту цих соціальних груп.

Завдання дослідження:

- дослідити поняття малозабезпечена родина та багатодітна родина;
- виконати дослідження законодавчої бази щодо соціального захисту;

- дослідити державну політику щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин;
- провести аналіз державних соціальних стандартів та гарантій;
- проаналізувати види та особливості соціальної допомоги;
- провести дослідження системи надання соціальних послуг;
- виявити проблеми соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин;
- вивчити досвід зарубіжних країн у сфері соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин;
- розробити шляхи удосконалення системи соціального захисту в Україні.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин в Україні, включаючи державні програми, механізми підтримки та організаційні структури, що забезпечують допомогу цим соціальним групам.

Предметом дослідження є ефективність і механізми соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин в Україні, зокрема державні програми, форми підтримки, рівень їх реалізації, а також проблеми та бар'єри в доступі до цих послуг для зазначених категорій населення.

Методологічна основа і методи дослідження складають базові принципи науковості на досягненнях сучасної соціальної науки, об'єктивності дослідження прагне до неупередженого та всебічного висвітлення проблеми, системності та конкретності.

Інформаційна основа роботи складається з переліку джерел інформації наукових статей та наукових матеріалів з теми дослідження, статистичних матеріалів досліджуваної організації, які покладено в основу дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що аспекти досліджені у магістерській роботі, відповідають актуальній проблематиці науки соціального забезпечення, так і законодавства. Ця робота є одним із ґрунтовних досліджень за обраною тематикою.

На підставі проведеного дослідження було сформовано такі наукові положення:

- надано достовірне визначення поняттю «соціальний захист багатодітних та малозабезпечених родин»;
- досліджено аспекти соціальної політики, як знаряддя реалізації системи соціального захисту;
- проаналізовано соціальний захист населення зарубіжних країн;
- проведено аналіз нормативно-правової бази для здійснення соціального захисту малозабезпечених родин та багатодітних родин.
- окреслено основні проблеми соціального захисту багатодітних та малозабезпечених родин в Україні;
- охарактеризовано особливості соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин в Україні;
- запропоновано шляхи вирішення проблем соціального захисту;

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані:

органами державної влади, місцевого самоврядування при розробці відповідних соціальних програм щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин України та виражаються в таких положеннях:

- рекомендації щодо оптимізації формування соціальних фондів;
- обґрунтування впливу економічних чинників на показники рівня життя малозабезпечених і багатодітних сімей України та соціальний захист;
- пропозиції щодо здійснення адресних соціальних допомог шляхом формування баз даних одержувачів адресних допомог;
- забезпечені регіональних закладів соціального захисту населення необхідною обчислювальною технікою;
- підготовка методичних рекомендацій щодо організації роботи з надання соціальної допомоги малозабезпеченим та багатодітним родинам в Україні.

Апробація матеріалів магістерської роботи основні положення та результати дослідження були висвітлені на I Міжнародній науково-практичній

конференції «FUTURE OF SCIENCE: INNOVATIONS AND PERSPECTIVES» у тезах на тему "РОЗГЛЯД СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН В УКРАЇНІ" (25-27 листопада 2024, м. Стокгольм, Швеція).

Структура магістерської роботи зумовлюється метою і завданнями. Складається з вступу, трьох розділів, висновків (82 стор.), списку використаних посилань (86 найменувань). Загальний обсяг роботи - 94 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН

1.1 Поняття малозабезпечена родина та багатодітна родина

Критерій, який відрізняє загальну допомогу від адресної, це низький рівень доходів. Загальна допомога є правом на отримання при настанні інших соціальних ризиків таких, як безробіття, часткове безробіття, інвалідність чи тимчасова непрацездатність. Малозабезпеченою є сім'я, яка з поважних або незалежних причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї. Для з'ясування сутності цього поняття необхідно проаналізувати його ознаки, першою з яких є суб'єкт права на допомогу малозабезпеченим сім'ям [35, с.290].

Суб'єктом допомоги є закон «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Порівняно з іншими соціальними ризиками ризик бідності стосується не окремої людини, а всієї родини. Ця особливість суб'єкта права щодо цього виду допомоги впливає з характеру ризику бідності та відповідає положенням Сімейного кодексу, який передбачає взаємні обов'язки подружжя щодо власного утримання, а також для дітей. Законодавець не допускає ситуації, коли один із подружжя малозабезпечений, а інший - навпаки.

Іншим проявом поняття малозабезпеченої сім'ї є її матеріальне становище, тобто фактична забезпеченість сім'ї. Бідність - це стан сім'ї, за якого сім'я не може задовольнити свої потреби в одязі, їжі та інших засобах для існування. Причини матеріальної незабезпеченості сім'ї мають об'єктивний характер, тобто не залежать від волі особи. Це певні складні життєві обставини, які суспільство вважає гідними поваги. До таких обставин відносяться інвалідність, похилий вік членів сім'ї, соціальний (сімейний) статус одержувачів допомоги (багатодітних сімей) тощо. У таких випадках існує реальна потреба в соціальній допомозі сім'ї [22, с. 199].

О. Мачульська виокремлює такі критерії категорії малозабезпечених, як дохід, майно та причини бідності незалежно від сім'ї. Крім наведених ознак, А.

Лушніков як критерій виділяє також прожитковий мінімум. З такою точкою зору важко погодитися, оскільки прожитковий мінімум є одиницею виміру не лише межі малозабезпеченості, а й нормативу на основі якого встановлюються інші державні соціальні гарантії. Цей базовий соціальний стандарт базується скоріше на принципі універсальності, а визнання сім'ї малозабезпеченою - на принципі адресності.

М. Сокол виділяє наступні критерії, що створюють поняття «низький дохід» дохід однієї особи або середньомісячний загальний дохід, нерухомість як одноразова або регулярна прибуток від її використання, причини такого фінансового стану, незалежні від людини. Поняття «бідність» він пояснює так, це матеріальний стан при якому індивідуальний дохід особи або середньомісячний сукупний дохід сім'ї з незалежних від них причин і з урахуванням коштів, одержаних від користування майном знижується, або є нижчим за встановлений державою прожитковий мінімум [44, с. 115].

На думку І. Андрієнка, бідність - це нездатність людини задовольняти основні, а у випадках передбачених законом додаткові життєві потреби на рівні прожиткового мінімуму, що визначається об'єктивними обставинами наведених визначень. Можна зробити висновок, що підставою для визнання сім'ї малозабезпеченою є причини, за якими вона перебуває у скрутному матеріальному становищі і головне, що ці причини повинні мати об'єктивний характер, тобто не залежить від волі респондентів [2, с.18]. Друга причина - неможливість задовольнити власні потреби. Наголошення як на базових, так і на додаткових потребах у визначенні І. Андрієнка є не зовсім точним, оскільки перелік потреб у кожної людини різний, а їх обсяг на законодавчому рівні не визначений.

До категорії «малозабезпечених домогосподарств» за законом не відноситься майно, що належить членам сім'ї. Навпаки у проекті Соціального кодексу України сім'ї та особи вважаються за межею бідності за офіційно підтвердженими даними про наявність нерухомого майна та майнового стану здоров'я; здатність до праці; специфічне середовище проживання [48, с.105]. Критерії працездатності не зовсім зрозумілі, оскільки непрацездатні особи також мають право на допомогу

малозабезпеченим. В іншому випадку було б правильніше поєднати такі характеристики, як стан здоров'я та конкретні життєві обставини, і визначити їх як причини, що не залежать від особистості.

Іншим фактором бідності є «незалежні причини». Претенденти на допомогу повинні мати дохід нижче прожиткового мінімуму з незалежних від них причин. Законодавство не пояснює категорію «самостійних причин бідності». Водночас проаналізуйте зі ст. Стаття 7 Закону України «Про надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» дозволяє розрізняти такі причини потреби: непрацездатність (окрема або члена сім'ї) та багатодітність.

За словами О. Давидюка, «стан залежності» людини включає ситуації в яких людина може перебувати в будь-який момент свого життя: бідність, бездомність, хвороба та безробіття, що характеризується тривалою залежністю (старість чи дитинство); періодичний кризовий стан людини, яка обмежена у виконанні своїх повсякденних обов'язків (інваліди, особи з хронічними психічними захворюваннями або розумовою відсталістю). Можна погодитися з більшістю причин, але відсутність роботи не є приводом для отримання допомоги. У більшості європейських країн, у тому числі в Україні працездатні члени малозабезпечених сімей, які не працюють, не служать, не навчаються за денною формою навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах, акредитованих за I-IV рівнями, протягом місяця до звернення за державною соціальною допомогою не мають права отримувати допомогу малозабезпеченим протягом трьох місяців. Але до такої категорії не належать особи, які здійснюють догляд за дітьми віком від трьох років або дітьми, які потребують догляду протягом визначеного медичним висновком лікарсько-консультативної комісії, але не перевищують шести років; категорії або діти-інваліди віком до 18 років, особи які доглядають за інвалідами II групи внаслідок психічних розладів. Крім того допомога малозабезпеченим може призначатися також сім'ям, у яких працездатні члени сім'ї є непрацюючими, якщо в сім'ї виховується троє і більше дітей віком до 18 років, або якщо вони не мають джерела

існування у зв'язку з тривалим безробіттям. Або настало термінове безробіття коли один, або кілька членів сім'ї страждають на регулярні захворювання.

Прописаний у законодавстві підхід створює проблему, деякі сім'ї можуть претендувати на допомогу за критерієм доходу, але не мають цього права оскільки серед них є безробітні, але працюючі особи, які не можуть стати на облік в органах допомоги. Центри зайнятості, досі не охоплені соціальним захистом. Це стосується індивідуальних фермерів. Якщо ці особи займаються переважно домашньою працею, то це вважається роботою за наймом, незалежно від площі землі. Тобто людині, яка проживає в селі та веде господарство, є безробітною і має у власності скажімо 0,3 га землі, можуть відмовити в наданні допомоги. Ця норма обмежує права фермерів на соціальний захист [38, с.232].

Під поняттям бідність розуміється особистий дохід особи або середньомісячний сукупний дохід сім'ї, який з незалежних причин і з урахуванням коштів, одержаних від користування майном, нижчий від передбачених матеріальних умов прожиткового мінімуму з боку держави. У такому формулюванні поняття бідності як основної причини отримання державної соціальної допомоги підвищить ефективність застосування принципу адресності, тобто виявлення конкретних груп людей, які найбільше потребують допомоги, і запобігання цим людям отримання коштів.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» багатодітною сім'єю є сім'я, в якій подружжя (чоловік і жінка) реєструють шлюб, спільно проживають і виховують трьох і більше дітей, або сім'я в якій один батько (одна мати) проживають разом з однією або декількома дітьми та виховують їх самостійно. До розширених сімей належать також діти, які навчаються за денною формою навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах - до закінчення навчання, але не старше 23 років.

Роль розширеної сім'ї полягає в тому, щоб забезпечити можливості для задоволення соціальних і особистих потреб. У такій сім'ї діти ростуть у тісній взаємодії один з одним у сімейному колективі і, як правило з раннього віку вчаться виконувати конкретні обов'язки та допомагати один одному, створюючи хороші

умови для виховання. У такій сім'ї також формується високоморальна атмосфера, в якій батьки і діти піклуються, поважають і люблять один одного. Але з економічної точки зору багатодітна сім'я перебуває в дуже скрутному становищі, оскільки більшість матерів не працюють, а батько не може самостійно забезпечити сім'ї гідні умови проживання. Тому більшість багатодітних сімей живе за межею бідності [30, с.24].

Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння поняття «сім'я» (історичного, релігійного, філософського, педагогічного, соціально-педагогічного, правового, економічного) показує, що сім'я є самостійним соціальним інститутом, який у суспільстві має права та функції, беруть на себе обов'язки та певні ролі. Для родини характерні стосунки «батько-дитина», «чоловік і дружина», «брати і сестри», які можливі лише в сім'ї [27, с.8].

Взагалі кожна сім'я повинна розуміти свої основні функції, щоб свідомо виконувати свої обов'язки. Мова йде про такі функції, як матеріально-економічні (участь у суспільному виробництві, відновлення втрачених у виробництві сил), сімейний бюджет (житло, ведення домашнього господарства, відтворення сім'ї). Спілкування (створення сприятливого сімейного мікроклімату, спілкування в нутрі сім'ї, література, мистецтво), виховання (формування особистості дітей, передача соціального досвіду).

У своїй роботі Косарева зазначає, що стосунки між батьками та дітьми описуються як процес і результат особистого, суб'єктивного вибіркового відображення сімейних відносин, які опосередковують внутрішню та зовнішню діяльність батьків і дітей у їх спільному житті.

Варто звернути увагу на думки сучасних дослідників сімейних відносин (М. Бикова, О. Бондарчук, К. Кован, І. Комановський, Є. Смирнова), які наголошують на перевагах стосунків між дітьми та батьками значною мірою. Сім'я, тобто турбота про потреби дітей, психологічна та фізична безпека дітей, які забезпечують старші члени сім'ї разом з батьками; відтворення та імітація виконання сімейних ролей шляхом спостереження за всіма членами сім'ї, дає широкий спектр можливостей розвитку; сприяє адаптації до нових соціальних стосунків; накопичує досвід

спілкування та вирішення конфліктів для майбутньої життєдіяльності - не суворий, але не повністю контрольований.

Тому Д. Іванов у своїй книзі «Психологічний аналіз системи батьківсько-дитячих взаємин у парадигмі глибинної психології» вважає, що система батьківських та дитячих стосунків має багаторівневі характеристики та поєднує усвідомлювані та неусвідомлювані компоненти. Проблеми у стосунках між дітьми та батьками вважають побічним ефектом конфліктів, які переживає один із батьків [18, с.45].

Відповідно до результатів дослідження вищезазначених методик щодо стандартів (методи сімейного виховання, ступінь турботи батьків про дітей, типи ставлення дітей до батьків) можна виділити три рівні взаємовідносин дітей і батьків у багатодітній сім'ї. Вони поділяються на гармонійні, прийнятні та незадовільні. Рівень гармонії означає теплі стосунки між батьками та дітьми, засновані на взаємній повазі, довірі та любові. Батьки чуйно ставляться до потреб дітей, поважають індивідуальність кожної дитини, справедливі у стосунках з дітьми, але водночас проявляють твердість у вихованні та користуються беззаперечним авторитетом над дітьми. На жаль, лише одна сім'я (20%) мала батьківсько-дитячі стосунки, які можна віднести до такого рівня.

Допустимі рівні вказують на якісь проблеми у відносинах між батьками і дитиною. Причиною непорозумінь між старшими та молодшими є те, що батьки не приділяють достатньо часу вихованню дітей і надмірно не протидіють їхнім капризам. Батьки занадто мало контролюють, тому що їм часто не вистачає часу і вони не можуть приділяти достатньо уваги своїм дітям. Формально батьківські обов'язки виконуються, тому що діти мають одяг, взуття, загалом є матеріальне забезпечення. Але батьки не є авторитетом для своєї дитини через непослідовне та неадекватне застосування методів покарання та заохочення. На цьому ґрунті виникають конфлікти в родині, діти поведуться неслухняно. Хоча варто відзначити, що відносини між батьками і дітьми досить теплі. Такі стосунки в родині (60%) можна віднести до достатнього рівня стосунків батьків і дітей.

Варто зазначити, що не ідеальним проявом є дуже натягнуті стосунки між дитиною та батьками. Недовіра до дітей, непослідовне прийняття рішень, страх взяти на себе відповідальність, інтерактивні конфлікти з батьками стають результатом надмірного контролю батьків над дітьми. Ініціатива дітей часто пригнічується, тому у спілкуванні з батьками діти виявляють певну скритність. Такий рівень зв'язку батьків і дітей характерний для великої сім'ї (20%).

Основними аспектами проблем батьківсько-дитячих стосунків у багатодітних сім'ях є тип ставлення батьків, ставлення батьків до сімейних ролей і особистісні особливості дитини. Отже, результати діагностичних досліджень дають змогу визначити основні напрями впливу психотерапії в конфліктних ситуаціях між батьками та дітьми, зміна батьківського ставлення, лідерської ролі батьків, пріоритетів у стосунках, формування відповідальності перед батьками і поваги та вдячності до своїх дітей.

Тому зусилля держави та всієї громадськості мають бути спрямовані на забезпечення сімейного благополуччя та створення умов для захисту соціальних прав сім'ї та прав членів сім'ї. Це стосується розширеної родини [11, с. 33]. Варто підкреслити, що соціально-виховна робота розширеної сім'ї втілює в собі систему взаємодії соціальних інститутів держави, суспільства і сім'ї. Вона спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життя сім'ї, забезпечення прав і свобод, що закріплюються міжнародним співтовариством і національними стандартами, а також всебічний фізичний, моральний і духовний розвиток усіх учасників, які беруть участь у трудових, суспільних і творчих процесах [23, с.97].

У багатодітних сім'ях одним із найважливіших факторів, який суттєво впливає на формування та розвиток стосунків між батьками та дітьми, є певні типи стосунків, а також відповідний спосіб життя всіх членів сім'ї. Так, результати їх взаємодії з дитиною будуть залежати від їхнього способу життя. Батьківський вибір стилю відносин та реакція дитини на ці відносини. Враховуючи необхідність детального та ґрунтовного дослідження форм і методів соціально-педагогічної корекції стосунків між батьками та дітьми, розглядаємо перспективи подальших

досліджень щодо розробки програми координації взаємовідносин між дітьми та батьками.

1.2 Законодавча база щодо соціального захисту

Відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – це щомісячна грошова допомога малозабезпеченим сім'ям, розмір якої залежить від середньомісячної суми, сімейного доходу. Розмір загальнодержавної соціальної допомоги визначається як різниця між розміром прожиткового мінімуму для сім'ї та середньомісячним сукупним доходом. Який розраховується за методикою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах праці відносин, народонаселення та соціального захисту, але цей розмір не може перевищувати 75% прожиткового мінімуму для сім'ї [51, с.196]. Тому нормативом для визначення розміру соціальної допомоги, що надається державою малозабезпеченим сім'ям є прожитковий мінімум.

Під мінімальною прожитковою забезпеченістю розуміють вартість групи продуктів харчування, достатніх для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження здоров'я. А також вартість мінімуму непродовольчих товарів і мінімальних послуг, необхідних для задоволення основних життєвих потреб також соціальних та культурних потреб індивідів.

Закон України «Про загальнодержавні соціальні стандарти та державне соціальне забезпечення» визначає прожитковий мінімум як основний загальнодержавний соціальний стандарт визначений законом. Послуги сімейні, соціально-культурні послуги, охорона здоров'я та освіта. Законами іншими нормативно-правовими актами, соціальними нормами і нормативами або їх сукупністю визначаються національні соціальні стандарти, на основі яких визначається рівень загальнодержавного базового соціального забезпечення.

Основні національні соціальні стандарти та гарантії є засобами соціального захисту, за допомогою яких реалізується національна соціальна політика та оцінюється соціальний розвиток. Обов'язком держави є створення умов для рівного

задоволення громадянами основних потреб, підвищення рівня та якості життя людей, розвиток соціальної сфери та стабілізація суспільних відносин. Прожитковий мінімум є інструментом регулювання соціального розвитку, соціальної підтримки та соціального захисту в ринкових умовах.

В Україні наприкінці минулого століття було створено законодавчу базу, яка забезпечує правові основи формування та впровадження національних соціальних стандартів і гарантій. Тоді ж сформувалася і їх система. Проте існують суттєві відмінності між озвученими сьогодні нормами та реальністю забезпечення основних соціальних стандартів і гарантій. Нинішні державні соціальні стандарти та гарантії не відповідають ні сучасним економічним реаліям, ні фінансовим можливостям країни, ні європейським стандартам.

Це питання є особливо важливим для України, яка прагне євроінтеграції, оскільки законодавство у сфері соціальної політики також має відповідати європейським суспільним цінностям. У цьому контексті актуальні національні соціальні стандарти та системи безпеки потребують перегляду та адаптації до сучасних умов життя.

Встановлення основного соціального забезпечення країни (мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії) на рівні прожиткового мінімуму здійснюється зі штучним заниженням, оскільки законодавчо затверджені розміри є значно нижчими від реальних через використання різних систем. Методика визначення прожиткового мінімуму. Крім того, для розрахунку прожиткового мінімуму використовуються застарілі продукти, непродовольчі та пакети послуг, які не переглядалися більше 12 років і потребують оновлення відповідно до поточної ситуації.

Водночас існування на рівні прожиткового мінімуму неминуче призводить до незворотних процесів в організмі людини, послаблення працездатності нації. Проблеми встановлення, формування та застосування базового державного соціального стандарту прожиткового мінімуму, запровадження більш сучасної та прогресивної методики його визначення. Запровадження поряд із прожитковим мінімумом більш якісних соціальних стандартів та порядку визначення

прожиткового мінімуму та вдосконалення механізму індексації доходів населення не вирішено. Це свідчить про об'єктивну необхідність удосконалення базового державного стандарту соціального прожиткового мінімуму, що дозволить запровадити якісно новий підхід до його формування, встановлення та застосування, а також більш активно впливає на соціальний захист населення та регулює та оцінює рівень свого добробуту з метою адаптації українського законодавства до вимог міжнародного [31, с.177].

З точки зору судової практики формування цієї категорії є логічним і правильним, оскільки відображає достатній рівень споживання харчових продуктів для забезпечення повноцінної життєдіяльності організму людини. Водночас встановлений нині прожитковий мінімум ще далекий від забезпечення гідного рівня життя.

Крім того, прожитковий мінімум визначається залежно від вікового критерію та соціально-демографічної групи осіб: для дітей до 6 років; для дітей від 6 до 18 років; для осіб працездатного віку; для осіб, які втратили працездатність. Базою для розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення є мінімальний споживчий кошик, основну частину якого становить набір продуктів харчування на одну особу в розрахунку на місяць. При створенні мінімального набору продуктів харчування враховують їх хімічний склад та енергетичну цінність, а також рекомендовані Всесвітньою організацією охорони здоров'я норми фізіологічних потреб. Цей набір розраховано на основі норм споживання їжі для різних категорій населення, розроблених науково-дослідним інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я України на основі методичних досягнень щодо фізіологічних потреб.

Слід зазначити, що встановлений розмір прожиткового мінімуму не відображає реальний стан справ у державі. Оскільки норми та нормативи споживання, які входять до складу прожиткового мінімуму нижчі за фізіологічні, що суперечать основним принципам формування продуктів харчування, які повинні задовольняти організм працездатності.

Прожитковий мінімум характеризує стан життя, за якого людина споживає мінімум матеріальних благ і послуг, необхідних для ведення активного способу життя. Він відображає грошову оцінку базових потреб людини у сфері харчування, одягу та послуг [39, с.41]. Проте сьогодні в Україні діють подвійні соціальні стандарти. Зокрема, це стосується прожиткового мінімуму, який суттєво обмежує розмір допомоги, на яку може претендувати малозабезпечена родина. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму визначається виходячи з фактичних можливостей видаткової частини державного бюджету України та затверджується одночасно з прийняттям закону про державний бюджет України на відповідний рік.

У сучасному світі питання соціального захисту є основною причиною соціальної політики держав. Розвиток державної соціальної політики відповідно до європейських стандартів накладає відповідні зобов'язання, які має виконувати держава для забезпечення комфортного життя багатодітних сімей. Саме питання соціального захисту багатодітних сімей посідає важливе місце в системі реалізації соціальних прав громадян цієї категорії. Проблема соціального захисту багатодітних сімей є гострою, оскільки в даний час перевага віддається сім'ям з маленькими дітьми, зростає кількість позашлюбних дітей, а для утримання батьків похилого віку немає потреби мати дітей [29, с 55].

Соціальний захист багатодітних сімей має бути на такому рівні, щоб молоді сім'ї не боялися народжувати дітей. У свою чергу, держава має бути гарантом безпеки та дотримання державної політики у цій сфері. Відповідно до Конституції України багатодітні сім'ї охороняються державою [23, с. 97]. Саме система соціального захисту включає економічні, соціальні та правові заходи щодо поліпшення умов життя та встановлення різних видів допомоги сім'ям з дітьми та соціальних виплат.

Основними засобами соціального захисту багатодітних сімей, відповідно до статті 13 Закону України «Про охорону дитинства» є: 1) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) у межах межі норм, передбачених чинним законодавством (21 м² загальної житлової площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в житловому приміщенні (будинку), додатково

10,5 м² на сім'ю); 2) 50-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб у межах норм, визначених законодавством; 3) 50-відсоткову знижку вартості палива, у тому числі рідкого, у межах, встановлених законодавством, якщо відповідні будинки не мають централізованого опалення; 4) позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50% від затверджених тарифів. Надаються пільги щодо плати за користування житлом (квартирна плата), комунальних послуг та вартості палива, передбачені пунктами 1-3 частини третьої статті 13 Закону України "Про охорону дитинства". багатодітним сім'ям незалежно від типу житла та форми власності на нього.

Дітям із багатодітних сімей також надаються такі пільги: 1) безкоштовне отримання ліків за рецептами лікарів; 2) щорічний медичний огляд і диспансеризацію в державних і комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсацію витрат на зубопротезування; 3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація; 4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських та міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньо районних та внутрішньо обласних, незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а також у разі впровадження автоматизованої системи обліку, для оплати проїзду також електронний квиток, який видається безкоштовно; 5) безоплатне отримання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [40].

Якщо порівнювати систему соціального захисту України з європейською країною, то Франція є однією з найкращих країн за рівнем захисту багатодітних сімей. У цій країні найвищий рівень народжуваності в Європі. Ще один цікавий факт - існування державної програми «Велика родина», яка спрямована на

соціальне забезпечення багатодітних сімей. Щоб збільшити бажання сімей народжувати дітей, програма надає субсидії та податкові пільги багатодітним родинам. Народження кожної наступної дитини зменшує базу оподаткування, а це означає, що чим більше дітей у сім'ї, тим менше податку вона повинна платити державі. Сім'ї з чотирма і більше дітьми майже не платять податків.

Крім того, у Франції діє прозора система підтримки багатодітних сімей. Є цікава річ, а саме система щомісячних виплат, які здійснюються тільки після народження другої дитини. Плата за третю дитину буде у 2,3 рази більша, ніж за другу, а за четверту – у 3,6 рази. Також передбачено низку пільг, таких як матеріальна допомога на замовлення послуг вихователя для дітей до шести років. У Франції діти віком від 3 до 6 років мають можливість безкоштовно навчатися в школах, які підпорядковуються Міністерству освіти. Основним завданням таких шкіл, які ще називають «дитячими садками», є підготовка до навчання в початковій школі [12, с.64]. Це означає, що ми бачимо, що соціальний захист багатодітних сімей у Франції розвинений на достатньому рівні, щоб подружні пари не турбуючись про майбутнє та могли і хотіли народжувати дітей.

Загалом система соціального захисту розрахована більше на працюючих батьків, які залежать від поєднання сім'ї та роботи. Усунення цієї проблеми надасть працюючим дорослим більше можливостей виконувати батьківські обов'язки, що може стати каталізатором прояву бажання мати дітей. Наприклад, право на відпустку при народженні дитини чи запровадження програми дошкільної освіти. Також запровадження додаткових пільг для багатодітних сімей та зниження ставки податку на кожну наступну дитину.

Таблиця 1.1 - Аналіз законодавчої бази щодо соціального захисту в Україні

Нормативно-правовий акт	Опис та мета	Основні положення	Вплив на соціальний захист	Дата прийняття/оновлення
Конституція України	Основний закон країни, що визначає права та свободи громадян	Стаття 46: право на соціальний захист, зокрема для осіб, що потребують особливої допомоги	Гарантує право на соціальний захист для всіх категорій громадян, включаючи малозабезпечених	28 червня 1996 року

		(малозабезпечені, інваліди, пенсіонери)	та багатодітних родин	
Закон України «Про соціальні послуги»	Регулює надання соціальних послуг для громадян, що потребують допомоги	Визначення типів соціальних послуг (медичні, реабілітаційні, соціально-побутові), порядок їх надання	Створює правову основу для надання допомоги малозабезпеченим та багатодітним родинам через державні та місцеві органи	19 червня 2003 року (редакція 2022 року)
Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»	Регулює надання державної допомоги сім'ям з дітьми	Визначення допомоги на дітей: одноразова допомога, допомога по догляду, допомога для багатодітних родин	Призначає державну допомогу для багатодітних родин та інших категорій сімей з дітьми	21 листопада 1992 року (редакція 2021 року)
Закон України «Про охорону дитинства»	Закон, спрямований на захист прав дітей, зокрема в багатодітних сім'ях	Охорона прав дітей, забезпечення права на освіту, медичне обслуговування, соціальну допомогу	Допомагає в створенні системи підтримки для дітей з малозабезпечених і багатодітних родин	26 квітня 2001 року
Закон України «Про пенсійне забезпечення»	Регулює питання пенсійного забезпечення для осіб, що не мають достатнього доходу	Порядок призначення пенсій, визначення пільг для осіб з інвалідністю, малозабезпечених	Забезпечує право на пенсійне забезпечення, включаючи додаткові виплати для малозабезпечених родин	5 листопада 1991 року
Закон України «Про пільги для багатодітних сімей»	Окремий закон, що регулює надання пільг багатодітним сім'ям	Пільги на житлово-комунальні послуги, навчання, транспортні пільги для багатодітних родин	Створює систему пільг для багатодітних сімей, сприяючи соціальному захисту	29 червня 1996 року
Закон України «Про прожитковий мінімум»	Визначає рівень мінімальних витрат для нормального життя громадян	Встановлення прожиткового мінімуму для основних категорій населення	Визначає розміри соціальних виплат для малозабезпечених, включаючи багатодітні родини	15 липня 1999 року

Закон України «Про соціальне страхування»	Регулює систему соціального страхування для осіб, що потрапили у складні життєві обставини	Визначає порядок надання допомоги при тимчасовій непрацездатності, на випадок безробіття, при інвалідності	Сприяє соціальному захисту осіб, що втратили працездатність, включаючи малозабезпечених	23 вересня 1999 року (редакція 2020 року)
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»	Визначає мінімальні соціальні гарантії для громадян	Встановлення державних стандартів у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту	Визначає державні стандарти допомоги для всіх соціальних груп, включаючи малозабезпечених та багатодітних родин	5 червня 2000 року
Закон України «Про субсидії для малозабезпечених сімей»	Регулює надання субсидій для покриття витрат на комунальні послуги для малозабезпечених	Призначення субсидій на оплату житлово-комунальних послуг малозабезпеченим родинам	Забезпечує доступність житлово-комунальних послуг для малозабезпечених сімей	6 вересня 2018 року (редакція 2023 року)

Таким чином, законодавча база України щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин включає низку важливих актів, що гарантують базові соціальні права. Ключовими з них є Конституція України, яка закріплює право на соціальний захист, а також спеціалізовані закони, що регулюють соціальні послуги, допомогу сім'ям з дітьми та пільги для малозабезпечених та багатодітних родин. Призначення соціальних допомог для різних категорій громадян базується на окремих законах, які забезпечують конкретні пільги та виплати для малозабезпечених і багатодітних сімей. Наприклад, Закон про соціальні послуги та Закон про пільги для багатодітних родин.

Відсутність значних змін у законодавчій базі з 2021 року по сьогоднішній день свідчить про стабільність підходів до надання соціального захисту. Однак, можливе вдосконалення законодавства в умовах економічних та соціальних криз (наприклад, війна в Україні, інфляція). Загалом законодавчі акти охоплюють широкий спектр питань: від пенсійного забезпечення до субсидій на комунальні

послуги, що дозволяє забезпечити базовий рівень життя для найбільш вразливих верств населення.

1.3 Державна політика щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин

Державна політика соціального захисту є одним із основних напрямів цілісної державної політики та важливим фактором забезпечення життєвих потреб населення. Ця категорія міцно вкоренилася в науковому світі фахівців-суспільствознавців і з'являється поряд із такими видами державної політики, як державна молодіжна політика, державна політика інформатизації, державна економічна політика тощо. Водночас сучасний процес трансформації суспільної системи характеризується як державна молодіжна політика. Потребує розгляду низки актуальних теоретичних і практичних питань щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту, зокрема понятійно-категоріального апарату науки про державне управління, одним із завдань якого є розробка комплексу відповідних визначень категорії та їх значення.

Слід зазначити, що загальновизнаного чітко сформульованого визначення поняття «державна політика у сфері соціального захисту» не існує, що пов'язано зі складністю та в залучені багатьох аспектів цієї категорії, тому перш за все доцільно провести попередній контент-аналіз загального поняття цього терміна - «політичні держави».

В. Андріяш вважає, що ідеальна державна політика - це оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку та суб'єктивних оцінок людьми власних інтересів у суспільстві [52, с.87]. Так, зведення публічної політики до людських суджень про інтереси означає спрощення її в багатьох аспектах та важливості як для суспільства, так і для науки державного управління.

Закон України «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики» визначає різні напрями внутрішньої політики держави за сферою суспільних відносин, зокрема: у сфері розвитку місцевого самоврядування та стимулювання регіонального розвитку, у сфері формування інститутів громадянського

суспільства, у сфері національної безпеки і оборони, в економічній сфері, у соціальній сфері, в екологічній сфері та у сфері техногенної безпеки, у гуманітарній сфері [15с.68]. Отже, державна політика знаходить своє відображення в різних сферах життя суспільства, насамперед у соціальній сфері.

Вищезазначений документ регламентує основні засади державної політики у соціальній сфері, зокрема: забезпечення прав і свобод громадян гарантованих Конституцією України, на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту; підвищення якості соціальних послуг; забезпечення дешевим житлом громадян, насамперед малозабезпечених, осіб з обмеженими фізичними можливостями, працівників бюджетної сфери; створення потужного державного замовлення на будівництво соціального житла; відродження доступного іпотечного кредитування; забезпечення громадянам довічних соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг; удосконалення пенсійної системи, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку системи недержавного пенсійного страхування; забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходу, на рівні не нижче прожиткового мінімуму; удосконалення системи підтримки соціально слабких верств населення тощо [38]. Достовірний аналіз конкретних гарантій і заходів у соціальній сфері дозволяє об'єднати їх в єдине поняття «соціальний захист», яке є невід'ємною частиною внутрішньої політики держави.

Варто зазначити, що в науковій літературі поняття «державна соціальна політика» часто вживається як синонім до поняття «державна політика у сфері соціального захисту». Для з'ясування окреслених питань пропонується розкрити зміст цих двох визначень. Таким чином, перші поняття в науковій літературі були розкриті, як цілісна система економічних, правових, соціальних та організаційних спрямованих заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства і поширювана на все населення. Організовує та спрямовує комплексну систему заходів, що охоплюють як працездатне населення, так і осіб з обмеженими можливостями, у тому числі розробку та впровадження комплексу соціально-

економічних і правових гарантій забезпечення громадян мати гідний рівень життя, виходячи з економічної спроможності країни.

Науковці вважають, що під поняттям «державна соціальна політика» розуміють - діяльність держави щодо підтримки відносин між соціальними групами, низку рішень прийнятих органами державної влади та місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, підприємствами, установами, організаціями та громадянами з урахуванням громадської думки, спрямованих на формування соціальної стратегії країни. З метою соціального розвитку та забезпечення можливостей для реалізації членами суспільства та потреб у створенні соціально прийнятних соціальних умов і підвищення рівня та якості життя, а також практичної реалізації цих рішень [43, с.45]. Діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування, а також діяльність політичних партій, громадських об'єднань, державних установ і організацій регулюється відповідними законодавчими та нормативними актами, що відображають суспільний порядок і регулюють суспільні відносини з метою забезпечити гідний рівень життя людей, що визначається їх цілями та інтересами [14, с. 46].

Отже, аналіз наведених визначень свідчить про те, що поняття «державна політика у сфері соціального захисту» охоплює системний комплекс різноманітних заходів, переважно організаційного змісту, спрямованих на підвищення добробуту та життєдіяльності громадян. Крім того, поняття «державна соціальна політика» включає також адміністративну складову, тобто діяльність держави та її інституцій щодо формування та реалізації зазначеної політики. Проте ми вважаємо, що походження поняття «державна політика у сфері соціального захисту» є вузьким, оскільки останнє фактично зводиться до поняття «соціальний захист», що є недоцільним. Як ми вже зазначали, наявність загального поняття «державна політика» автоматично передбачає систему цілей, у яких державно-адміністративні заходи, рішення та дії, що здійснюються державою через державні органи для вирішення суспільних проблем.

Так, поняття «державна політика у сфері соціального захисту» і «державна соціальна політика» є рівнозначними, оскільки їх єдиними категоріями є те, що вони є внутрішньою політикою держави. В свою чергу держава і реалізує комплекс державних заходів, спрямованих насамперед на життєзабезпечення соціально незахищених верств населення. Ці поняття взаємопов'язані та взаємозалежні, тому ми вважаємо помилковим їх розділення.

Вивчення концептуальних підходів до формування та реалізації цілей національної політики у сфері соціального захисту населення, яке потребує особливої підтримки з боку держави є перспективним напрямом для подальших досліджень. Також потрібно удосконалити систему соціального захисту населення та науку державного управління.

Висновки до розділу 1

У розділі присвяченому теоретичним основам соціального захисту малозабезпечених і багатодітних сімей в Україні, розглянуто основні аспекти системи соціальної допомоги цим верствам населення. Визначення малозабезпеченої сім'ї в Україні базується на рівні доходу, який є недостатнім для забезпечення прийняттого базового рівня життя. Сім'я з низьким рівнем доходу - це сім'я, яка знаходиться поблизу межі бідності або має економічну вразливість, дохід занадто низький, щоб забезпечити основні потреби, такі як їжа, житло, медичне обслуговування чи освіта.

Багатодітною вважається сім'я, яка має трьох і більше дітей. Багатодітні сім'ї змушені сплачувати вищі витрати на освіту, харчування, медичне обслуговування, та інші послуги, які отримують діти, що посилює труднощі цих сімей. Враховуючи ці фактори, підтримка багатодітних та малозабезпечених сімей стає першорядною у соціальній політиці, оскільки вимагає не лише матеріальної допомоги, а й доступу до різних соціальних послуг.

Законодавство України має правові основи соціального захисту малозабезпечених та багатодітних сімей. Так основні закони, що регулюють надання соціальної допомоги, є Закон України "Про державну допомогу сім'ям з

дітьми", яким надається матеріальна допомога сім'ям, які мають дітей залежно від їх доходів.

Також, в Україні діє багато законодавчих актів, які спрямовані на допомогу багатодітним сім'ям, зокрема Закон України «Про охорону дитинства», який визначає пріоритет соціальної підтримки багатодітних сімей, а також програми, які забезпечують кращі умови багатодітним сім'ям. А саме знижки на комунальні послуги, безкоштовне навчання дітей, надання пільгових кредитів на житло та інші види державної допомоги.

Важливим є Закон України «Про соціальні послуги», який регулює розподіл різних видів допомоги сім'ям, зокрема щодо соціальної адаптації, психологічної допомоги та медичного обслуговування. Проте, незважаючи на наявність правової інфраструктури, багато законів потребують додаткового роз'яснення та вдосконалення, щоб бути ефективнішими на практиці.

Державна політика соціального захисту малозабезпечених і багатодітних сімей є широкою і включає як матеріальну допомогу, так і соціальні послуги, медичне обслуговування, освітні програми, житло. У цьому контексті важливо визнати, що соціальний захист цих сімей не обмежується грошовими виплатами, а включає широкий спектр соціальних ініціатив.

Одним із основних завдань соціальної політики є надання матеріальної допомоги малозабезпеченим сім'ям шляхом надання субсидій, допомоги на дітей, пільг на оплату комунальних послуг. Проте на практиці часто виникають проблеми зі своєчасною виплатою цієї допомоги, її нерівномірним розподілом по регіонах та недостатнім обсягом ресурсів для задоволення всіх потреб соціально незахищених верств населення.

Ще одна важлива складова - житлові програми, які забезпечують доступ до багатодітних сімей. Програми пільгового кредитування, безкоштовної землі під забудову, знижки на оплату комунальних послуг є значними, але їх реалізація часто ускладнюється браком фінансування та бюрократичними перепонами.

Одним із найважливіших аспектів державної політики є також створення системи соціальних послуг, зокрема психологічної допомоги, консультування з

питань виховання дітей, розвитку сім'ї. Через постійні соціальні конфлікти та економічні труднощі ці послуги є важливими для підтримки соціальної гармонії в родинях.

Як наслідок, соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей є першочерговим у соціальній політиці України. Незважаючи на наявність законодавчого органу та державних програм, система соціального захисту все ще потребує вдосконалення. Найбільше занепокоєння все ще викликає брак фінансування, неефективність розподілу ресурсів та проблеми з виконанням програм. Для забезпечення довгострокової життєздатності соціальної політики необхідно запровадити нові механізми підтримки, які дозволять адаптувати систему до потреб цих уразливих верств населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН В УКРАЇНІ

2.1 Державні соціальні стандарти та гарантії

Відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - це щомісячна грошова допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у розмірі, який залежить від середньомісячної суми доходу сім'ї. Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом сім'ї та середньомісячним сукупним доходом, який обчислюється за методикою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин соціального захисту населення і цей розмір не може перевищувати 75% прожиткового мінімуму для сім'ї [19, с.15].

Таблиця 2.1 – Розмір прожиткового мінімуму у 2022 році

Статтею 7 Закону України №1928- IX «Про Державний бюджет України на 2022 рік» передбачено, що у 2022 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2022 року – 2 393 гривень , з 1 липня – 2 508 гривень , з 1 грудня – 2 589 гривень , а для основних соціальних і демографічних груп населення:	
Для дітей	до 6 років
	з 1 січня – 2 100 гривень
	з 1 липня – 2 201 гривень
	1 грудня – 2 272 гривень
	від 6 до 18 років
	з 1 січня – 2 618 гривень
	з 1 липня – 2 744 гривень
	з 1 грудня – 2 833 гривень
Для працездатних осіб	з 1 січня – 2 481 гривні
	з 1 липня – 2 600 гривень
	з 1 грудня – 2 684 гривень
Для осіб, які втратили працездатність	з 1 січня – 1 934 гривень
	з 1 липня – 2 027 гривень
	з 1 грудня – 2 093 гривень

Отже, критерієм для визначення розміру державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям є прожитковий мінімум.

Прожитковий мінімум - це вартість набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення повноцінної життєдіяльності організму людини та збереження її здоров'я, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних потреб, а також соціальних і культурних потреб особистості.

Таблиця 2.2 – Розмір прожиткового мінімуму у 2023 році

Статтею 7 Закону України № 2710-IX «Про Державний бюджет України на 2023 рік» встановлено, з 1 січня 2023 року прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 2 589 гривень , а для основних соціальних і демографічних груп населення:	
Для дітей віком	до 6 років
	2 272 гривні
	від 6 до 18 років
	2 833 гривні
Для працездатних осіб	2 684 гривні
Для осіб, які втратили працездатність	2 093 гривні

Таблиця 2.3 – Розмір прожиткового мінімуму у 2024 році

Статтею 7 Закону України №1928-IX „ Про Державний бюджет України на 2024 рік” встановлено з 1 січня 2024 року прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі – 2920 грн. , а для основних соціальних і демографічних груп населення:	
Для дітей віком	до 6 років
	2 563 гривні
	від 6 до 18 років
	3196 гривні
Для працездатних осіб	3028 гривні
Для осіб, які втратили працездатність	2361 гривні

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає прожитковий мінімум як встановлений законом основний

державний соціальний стандарт, на підставі якого встановлюються державні гарантії та соціальні стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального господарства, сфери послуг домогосподарства, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти. Державні соціальні стандарти встановлюються законами, іншими нормативно-правовими актами, соціальними нормами і нормативами, або актом на основі якого встановлюється рівень основних державних соціальних гарантій. Інструментом регулювання соціального розвитку, соціальної підтримки та соціального захисту населення в ринкових умовах є прожитковий мінімум.

Встановлення основних державних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії) на рівні прожиткового мінімуму відбувається в умовах його штучного заниження, оскільки його законодавчо встановлений розмір є значно нижчим за фактичний через використання різних методологічних підходів до визначення прожиткового мінімуму. Крім того, для розрахунку прожиткового мінімуму використовуються застарілі набори продуктів харчування, набори непродовольчих товарів та набори послуг, які не оновлювалися.

Водночас існування на рівні прожиткового мінімуму неминуче призводить до незворотних процесів в організмі людини, послаблення працездатності нації. Проблеми встановлення, формування та застосування базового державного соціального стандарту прожиткового мінімуму, запровадження більш сучасної та прогресивної методики його визначення, запровадження поряд із прожитковим мінімумом більш якісних соціальних стандартів та порядку визначення прожиткового мінімуму та вдосконалення механізму індексації доходів населення не вирішено. Це свідчить про об'єктивну необхідність удосконалення базового державного стандарту соціального прожиткового мінімуму, що дозволить запровадити якісно новий підхід до його формування, встановлення та застосування, що в свою чергу стане активно впливати на соціальний захист населення [25, с.81].

Так, прожитковий мінімум визначається індивідуально за віковою критерією.

Прожитковий мінімум описує стан життя, за якого людина споживає мінімум матеріальних благ і послуг, необхідних для ведення активного способу життя. Він відображає грошову оцінку основних потреб людини в харчуванні, одязі та послугах [29, с.37]. Проте сьогодні в Україні діють подвійні соціальні стандарти. Зокрема, йдеться про мінімальний прожитковий рівень, який значно зменшує розмір допомоги, на яку можуть претендувати малозабезпечені сім'ї. Рівень прожиткового мінімуму визначається виходячи з фактичних можливостей видаткової частини державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Таблиця 2.4 – Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2021 році

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2021 році становить:		
для працездатних осіб	35%	з січня (794,50 грн.)
		з липня (832,65 грн.)
		з грудня (868,35 грн.)
для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю	100%	з січня (1769,00 грн.)
		з липня (1854,00 грн.)
		з грудня (1934,00 грн.)
для дітей	130%	до 6 років
		з січня (2497,30 грн.)
		з липня (2616,90 грн.)
		з грудня (2730,00 грн.)
		від 6 до 18 років
		з січня (3113,50 грн.)
		з липня (3263,00 грн.)
		з грудня (3403,40 грн.)
		від 18 до 23 років (за умови навчання)
		з січня (2951,00 грн.)
		з липня (3092,70 грн.)
		з грудня (3225,30 грн.)

У світі питання соціального захисту є основними показниками соціальної політики в різних країнах. Формування національної соціальної політики відповідно до європейських стандартів визначає відповідні зобов'язання, які має виконувати держава для забезпечення комфортного життя малозабезпечених та багатодітних родин країни.

Таблиця 2.5 – Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2022 році

Статтею 9 Закону встановлено, що у 2022 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у 2022 році становить:		
для працездатних осіб	45%	з січня (1 116,45 грн.)
		з липня (1 170,00 грн.)
		з грудня (1 207,8 грн.)
для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю	100%	з січня (1 934,00 грн.)
		з липня (2 027,00 грн.)
		з грудня (2 093,00 грн.)
для дітей	130%	до 6 років
		з січня (2 730,00 грн.)
		з липня (2 861,30 грн.)
		з грудня (2 953,60 грн.)
		від 6 до 18 років
		з січня (3 403,40 грн.)
		з липня (3 567,20 грн.)
		з грудня (3 682,90 грн.)
		від 18 до 23 років (за умови навчання)
		з січня (3 225,30 грн.)
		з липня (3 380,00 грн.)
		з грудня (3 498,20 грн.)

Таблиця 2.6 – Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2023 році

Статтею 9 Закону № 1928-ІХ встановлено, що у 2023 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» з огляду на зазначене, рівні забезпечення прожиткового мінімуму для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2023 році становитимуть:		
для працездатних осіб	45%	1 207,80 грн.
для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю	100%	2 093,00 грн.
для дітей	130%	до 6 років
		2 953,60 грн.
		від 6 до 18 років
		3 682,9 грн.
		від 18 до 23 років (за умови навчання)
		3 489,20 грн.

Таблиця 2.7 – Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2024 році

Статтею 9 Закону встановлено, що у 2024 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям” у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить:		
для працездатних осіб	55%	1665,40 грн.
для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю	100%	2361,00 грн.
для дітей	140%	до 6 років
		3588,20 грн.
		від 6 до 18 років
		4474,40 грн.
		від 18 до 23 років (за умови навчання)
		4239,20 грн.

Основними засобами соціального захисту багатодітних сімей, відповідно до статті 13 Закону України «Про охорону дитинства», є:

1) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) у межах межі норм, передбачених чинним законодавством (21 м² загальної житлової площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), додатково 10,5 м² на сім'ю);

2) 50-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб у межах норм, визначених законодавством;

3) 50-відсоткову знижку вартості палива, у тому числі рідкого, у межах, встановлених законодавством, якщо відповідні будинки не мають централізованого опалення;

4) позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50% від затверджених тарифів. Надаються пільги щодо плати за користування житлом (квартирна плата), комунальних послуг та вартості палива, передбачені пунктами 1-3 частини третьої статті 13 Закону України "Про охорону дитинства". багатодітним сім'ям незалежно від типу житла та форми власності на нього.

Дітям із багатодітних сімей також надаються такі пільги:

1) безкоштовне отримання ліків за рецептами лікарів;

2) щорічний медичний огляд і диспансеризацію в державних і комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсацію витрат на зубопротезування;

3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних і внутрішньо обласних, незалежно від відстань та місце проживання за наявності

довідки встановленого зразка, а у разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається безкоштовно [36];

5) безоплатне отримання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [35].

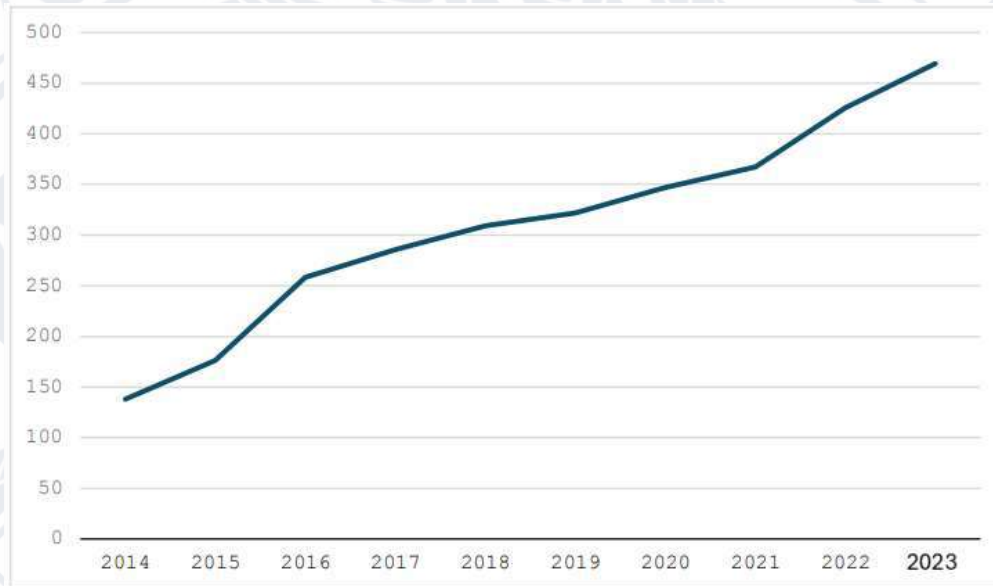

Рисунок 2.1 - Видатки на соціальний захист в Україні у 2014-2023 рр.

Джерело: Міністерство фінансів України, Видатки на соціальну допомогу

Нормативно-правова база, що визначає правові основи розробки та застосування державних соціальних стандартів і гарантій, була створена в Україні наприкінці минулого століття. Проте на сьогодні існує значна розбіжність між задекларованими нормативами та реальним станом забезпечення основних соціальних стандартів і гарантій. Чинні державні стандарти та соціальні гарантії не відповідають сучасним економічним реаліям, фінансовим можливостям країни та не адаптовані до європейських стандартів. Це питання особливо актуальне для України, яка прагне до євроінтеграції, оскільки «законодавство про соціальну політику також має відповідати європейським суспільним цінностям».

Основними державними соціальними стандартами і гарантіями є заходи соціального захисту, за допомогою яких реалізується соціальна політика держави та оцінюється соціальний розвиток. Обов'язки держави полягають у створенні

умов, що забезпечують рівний доступ до задоволення основних потреб громадян, підвищення рівня та якості життя населення, розвиток соціальної сфери та стабільних відносин у суспільстві. У цій ситуації чинна система державних соціальних стандартів і гарантій вимагає перегляду та адаптації до сучасних умов життя.

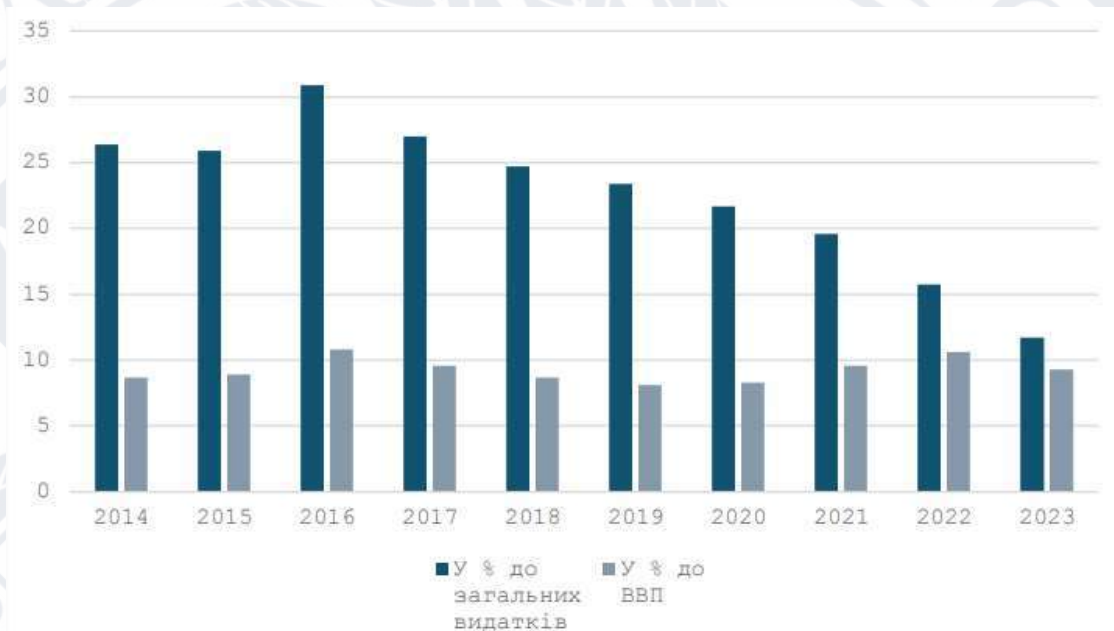

Рисунок 2.2 - Співвідношення видатків на соціальний захист до загальних видатків та ВВП в Україні за останні 10 років

Джерело: Міністерство фінансів України, Видатки на соціальну допомогу, Валовий внутрішній

В Україні малозабезпечені та багатодітні сім'ї користуються державним соціальним захистом у вигляді соціальних виплат, послуг та пільг. Законом України «Про охорону дитинства» передбачені виплати сім'ям та дітям. Ці виплати поділяються на такі випадки: місячний дохід сім'ї на душу населення в перші шість місяців не перевищує встановленого граничного розміру. Кабінетом Міністрів України доходи, які оподатковуються соціальною пільгою і які можуть надаватися всім дітям у сім'ї [33, с. 79].

2.2 Аналіз видів та особливості соціальної допомоги в Україні

Перш ніж зрозуміти, що таке соціальне забезпечення законодавством України, необхідно проаналізувати поняття «безпека». Конституція України визнає, що права свободи та гарантії людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед народом за свою діяльність. Визнання та забезпечення прав і свобод людини є першочерговим обов'язком держави.

Аналіз законотворчої діяльності Верховної Ради України свідчить про вплив інших законів України на забезпечення пільг, компенсацій і гарантій, які є невід'ємною частиною конституційних прав України, при прийнятті закону про Державний бюджет України. Систематично припиняються права громадян на соціальний захист і достатній життєвий рівень (статті 46, 48 Конституції України) [27, с.8].

Зупинення дії закону є способом тимчасового зупинення дії закону в часі і має здійснюватися відповідно до вимог Конституції України. Цей судовий процес органічно пов'язаний зі скасуванням, зміною та доповненням законів. Отже, у даному випадку Законом про Державний бюджет України на певний строк зупиняється правове регулювання відносин у сфері соціального захисту та припиняється дія передбачених Конституцією України механізмів реалізації соціально-економічних прав. Права громадян на соціальне забезпечення обмежуються.

Закон про Державний бюджет України систематично призупиняє чинні українські закони про надання пільг, компенсацій та забезпечення, фактично зводячи нанівець їх ефективність. Зупинення дії положень закону, що визначають права і свободи громадян, їх зміст та обсяг є обмеженням прав і свобод і може бути здійснено лише у випадках, передбачених Конституцією України [54, с.25]. Стаття 64 Конституції України вичерпно визначає ці ситуації, зокрема встановлює, що під час воєнного чи надзвичайного стану можуть встановлюватися індивідуальні обмеження прав і свобод людини та вказується строк дії цих обмежень, а також визначає ряд прав і свобод, які не можуть бути обмежені ні за яких обставин.

Сьогодні більшість українських родин перебувають у скрутному становищі. Оскільки ціни на продукти харчування та комунальні послуги продовжують зростати, кількість домогосподарств з низькими доходами продовжує збільшуватися.

Тому питання соціального забезпечення та забезпечення механізмів реалізації стають все більш актуальними для вразливих верств населення. Розрахунок сукупного доходу для розподілу компенсації додаткової плати за державні послуги здійснюється на основі методики розрахунку сукупного доходу домогосподарств, які отримують соціальну допомогу.

У період визначення сукупного доходу у разі надання будь-яким із працездатних членів сім'ї відомостей про відсутність доходу за будь-який місяць враховується особа, дохід якої досягає прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Таблиця 2.8 – Розміри державних допомог у 2021 – 2023 рр.

2022 рік:			
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	з січня	з липня	з грудня
	620,25 грн.	650,00 грн.	671,00 грн.
Допомога при народженні дитини	41 280 грн.	41 280 грн.	41 280 грн.
одноразова виплата:	10 320 грн.	10 320 грн.	10 320 грн.
щомісячна виплата (протягом 36 місяців):	860 грн.	860 грн.	860 грн.
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування (максимальна). На дітей віком:			
до 6 років (2,5 прожиткових мінімуми)	5 205,00 грн.	5 502,50 грн.	5 680,00 грн.
від 6 до 18 років (2,5 прожиткових мінімуми)	7 350,00 грн.	7 703,50 грн.	7 952,00 грн.
до 6 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	6 545,00 грн.	6 860,00 грн.	7 082,50 грн.
від 6 років до 18 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	9 163,00 грн.	9 604,00 грн.	9 915,50 грн.
Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною на 2022 рік			
До 6 років (200% прожиткового мінімум для дитини до 6 років)	4 200,00 грн.	4 402,00 грн.	4 544,00 грн.
Від 6 років до 18 років (200% прожиткового мінімум для дитини від 6 років до 18 років)	5 236,00 грн.	5 488,00 грн.	5 666,00 грн.

2023 рік:	
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	671 грн.
Допомога при народженні дитини	41 280 грн.
одноразова виплата:	10 320 грн.
щомісячна виплата (протягом 36 місяців):	860 грн.
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування (максимальна). На дітей віком:	
до 6 років (2,5 прожиткових мінімуми)	5 680 грн.
від 6 до 18 років (2,5 прожиткових мінімуми)	7 082,50 грн.
до 6 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	7 952 грн.
від 6 років до 18 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	9 915,50 грн.
Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною на 2023 рік	
До 6 років (200% прожиткового мінімум для дитини до 6 років)	4 544 грн.
Від 6 років до 18 років (200% прожиткового мінімум для дитини від 6 років до 18 років)	5 666 грн.
2024 рік:	
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	757 грн.
Допомога при народженні дитини	41 280 грн.
одноразова виплата:	10 320 грн.
щомісячна виплата (протягом 36 місяців):	860 грн.
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування (максимальна). На дітей віком:	
до 6 років (2,5 прожиткових мінімуми)	6407,50 грн.
від 6 до 18 років (2,5 прожиткових мінімуми)	7990,00 грн.
до 6 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	8970,50 грн.
від 6 років до 18 років на дитину з інвалідністю (3,5 прожиткових мінімуми)	11186,00 грн.
Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною на 2024 рік	
До 6 років (200% прожиткового мінімум для дитини до 6 років)	5126,00 грн.
Від 6 років до 18 років (200% прожиткового мінімум для дитини від 6 років до 18 років)	6392,00 грн.

Компенсація розраховується як різниця між розміром плати за комунальні послуги в межах норм споживання (з урахуванням пільг та субсидій на покриття витрат на оплату житлово-комунальних послуг, які надаються відповідно до законодавства) до збільшення ціни і тарифи на комунальні послуги та розмір відповідної плати, яку сім'я сплачувала до зміни цін і тарифів на комунальні

послуги. При цьому застосовується норма власності або користування загальною площею будинку та норма користування комунальними послугами з урахуванням призначеної субсидії.

Для призначення компенсації особа, зареєстрована в житловому приміщенні (будинку), подає відповідну заяву до органу соціального захисту населення за місцем проживання та пред'являє паспорт громадянина України, паспортний документ іноземця або особи без громадянства. Органи соціального захисту населення мають право подавати заяви та протягом 10 календарних днів з дня надходження відповідної заяви безоплатно отримувати від органів доходів і зборів, територіальних органів Пенсійного фонду України, інших органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відомості, необхідні для перевірки достовірності отриманих від заявника даних.

Орган соціального захисту населення протягом десяти днів з дня отримання необхідної інформації розраховує компенсацію в такому порядку: 1) визначає розмір плати за комунальні послуги після зміни цін і тарифів на послуги як різницю між розміром плати за комунальні послуги та розмір частини субсидії, призначеної для покриття витрат на компенсацію витрат на оплату цих послуг, після зміни цін і тарифів на комунальні послуги; (2) визначає розмір компенсації як різницю між розміром плати за комунальні послуги, розрахованим відповідно до п. 1 цього пункту після зміни цін і тарифів на послуги та середньомісячної плати за фактично спожиті комунальні послуги.

Розмір компенсації розраховується окремо для кожного виду комунальних послуг в опалювальний та неопалювальний періоди, а також у неповні місяці опалювального періоду пропорційно кількості днів опалювального періоду в конкретних місяцях. Компенсація щомісяця перераховується підприємствам, що надають комунальні послуги, і зараховується на особисті рахунки заявника. Порядком передбачено випадки припинення надання компенсації: а) за заявою підприємства, якщо заявник не оплачує комунальні послуги (крім випадків, пов'язаних із затримкою виплати заробітної плати, пенсії та ренти), що підтверджено відповідними документами); б) якщо заявник приховав або навмисно

надав недостовірні дані про доходи та кількість зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку), що вплинуло на визначення права на компенсацію та її розмір і як наслідок, розмір компенсації переплачено; (в) якщо сім'я переїжджає в інше місце і виникають обставини, унеможливлення присудження компенсації (зокрема смерть однієї особи); г) за бажанням одержувача компенсації. Завдяки належній підтримці майже третини найбільш вразливих домогосподарств в Україні вартість комунальних послуг залишиться незмінною, оскільки держава візьме на себе компенсацію різниці в подорожчаних та тарифах для таких сімей.

Водночас варто зауважити, що це взагалі нонсенс, коли працююча людина, не маючи коштів на житлово-комунальні послуги, з простягнутою рукою звертається за допомогою до держави. Тому необхідно передбачити в бюджеті такий рівень дотації, щоб працююча особа могла покривати витрати на послуги, необхідні для життєдіяльності та енергоносії в розмірі, що не перевищує 10% від структури мінімальної заробітної плати.

Українське законодавство надає малозабезпеченим сім'ям соціальні пільги з інших країн, зокрема пільгові умови для задоволення потреб у товарах і послугах. Щоб краще зрозуміти ці гарантії розберемо спочатку поняття «інтереси». Пільга - передбачений законом дозвіл, який повністю або частково звільняє певну категорію осіб від певних обов'язків, встановлених для інших суб'єктів (категорії суб'єктів) або надає особі права додаткові до певного права (додатковий зміст і обсяг прав). Конкретна сфера порівняно з правами інших у цій сфері (обсяг прав).

Отже, добробут - це нерівність прав за допомогою якого здійснюється розмежування категорій осіб, яким надається особливий статус (професійний чи соціальний). Благополуччя завжди означає підвищення власного статусу порівняно з іншими, хто має владу в певній сфері (галузі). Водночас надання пільг одній категорії осіб призводить до звуження обсягу прав інших. Це особливо очевидно, коли фінансування прав у певній сфері здійснюється з одного джерела, наприклад з державного чи місцевого бюджетів, або з коштів відповідних роботодавців. Світова практика показує, що соціальна допомога може бути застосована, але її розмір має бути оптимальним, а стандарти мають бути закріплені законом. При

цьому необхідно дотримуватися принципів соціальної справедливості для захисту прав та інтересів усіх людей її частина.

Соціальні виплати мають переважно грошову або матеріальну форму. Розвинена в Україні система соціального забезпечення (кількісно) та форми ідентифікації ще не відображають належного рівня соціального захисту населення. Сьогодні система соціального захисту потребує кардинального вдосконалення. Недоліками сучасної національної системи соціального забезпечення є: 1) відсутність системних нормативних актів, які б універсально закріплювали основи, перелік суб'єктів, вид і механізм надання соціальної допомоги; 2) механізм надання соціальної допомоги недосконалий, і то не всі особи, які мають право на соціальну допомогу. Люди фактично користуються пільгами (наприклад, лише пенсіонери, які проживають у місті, мають право на безкоштовний проїзд у міському транспорті; з іншого боку, мешканці сільської місцевості мають право на безкоштовний проїзд у міському транспорті) Не користуються такими переваги або рідко ним користуються); 3) Відсутність системи моніторингу доходів домогосподарств для виявлення тих, хто найбільше потребує підтримки; 4) Відсутність єдиної методики розрахунку фактичної вартості окремих видів пільг для підприємств та місцевих органів виконавчої влади, які надають пільги, запроваджено єдину статистичну звітність щодо фактичних витрат на виплати допомоги [46, с.200].

На думку Н.М.Вапнярчук для того, щоб соціальне забезпечення стало дійсно ефективним засобом правового регулювання необхідно. Передусім, прийняти єдиний закон, щоб систематизувати існуючі пільги, спростити їх положення та збагатити їх реальний зміст; також, здійснювати постійний контроль за установами та організаціями, які надають соціальну допомогу, та розробляти заходи відповідальності суб'єктів соціальної допомоги [31, с. 175].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1994 р. № 66 «Про додаткове соціальне забезпечення малозабезпечених сімей, які виховують хворих дітей, та дітей-українців» малозабезпечені сім'ї мають право на соціальні виплати, малозабезпеченим сім'ям з хворими дітьми. У разі направлення на

консультацію або лікування до спеціалізованого медичного закладу України сім'я має право на компенсацію витрат на проїзд хворої дитини (туди і назад) та супроводжуючого батьків залізничним, водним, міжміським автомобільним транспортом або іншою особою. Відшкодування витрат на проїзд для лікування або лікування дітей із малозабезпечених сімей здійснюється медичним закладом, який видав направлення, після повернення дитини з лікування та пред'явлення батьками відповідних документів.

Незважаючи на те, що соціальне забезпечення в цьому випадку передбачено нормативним актом, механізм реалізації досить складний. Тому, наприклад для дітей із малозабезпечених сімей витрати на проїзд на лікування чи лікування компенсуються після повернення дитини з лікування та пред'явлення батьками відповідних документів.

Діти із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України «Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 червня 2002 року № 856 «Про організацію харчування окремих категорій учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» Безкоштовні обіди надаються переважно у загальноосвітніх навчальних закладах у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки.

Таблиця 2.9 – Розмір допомоги на дітей одиницею матерям у 2022-2024 рр.

На дітей віком:	2024 рік (грн.)	2023 рік (грн.)	2022 рік (грн.)
до 6 років	2 563,00	2 272,00	2 100,00
від 6 до 18 років	3 196,00	2 833,00	2 618,00
від 18 до 23 років	3 028,00	2 684,00	2 481,00

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» від 11.06.2001 р. № 2628-III від сплати аліментів звільняються батьки або особи, які їх замінюють з урахуванням сукупного доходу членів сім'ї за попередній квартал. Право на звільнення від оплати харчування дітей у державних і комунальних дошкільних закладах не може перевищувати прожиткового мінімуму (гарантованого мінімуму), який щорічно визначається законом про Державний бюджет України.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 червня 1992 р. № 374 «Про плату за навчання у державних дитячих школах естетичного виховання» батьки звільняються від плати за навчання у державних дитячих школах естетичного виховання, у яких місячний розмір грошових коштів на кожного члена становить сім, що не перевищує розміру мінімальної заробітної плати.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 916 «Про порядок затвердження державного цільового пільгового кредитування на здобуття вищої освіти» вступникам із малозабезпечених сімей надається пільга для вступників до вищих навчальних закладів, навчання на основі того самого вступного іспиту [33, с.89].

Відповідно до Закону України «Про дитяче харчування» від 14.09.2006 № 142-V діти раннього віку та двох років, які належать до малозабезпечених сімей, забезпечуються безоплатним харчуванням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Видатки на харчування немовлят і дітей другого року життя з малозабезпечених сімей здійснюються державою за рахунок коштів Державного бюджету України. Органи місцевого самоврядування зобов'язані довести до відома батьків або інших законних представників дітей умови та порядок забезпечення безоплатним та пільговим харчуванням дітей дошкільного та дворічного віку, які є членами малозабезпечених сімей.

Відповідно до Інструкції Міністра охорони здоров'я України «Про режим безкоштовного забезпечення харчуванням дітей перших двох років життя з малозабезпечених сімей» від 30 березня 1994 року № 42 списки дітей до перших двох років життя на безкоштовне харчування встановлюються дільничними педіатрами міст і районних центрів, а також працівниками фельдшерсько-акушерських пунктів у сільській місцевості і затверджуються державними адміністраціями та виконками міських і сільських рад. Відповідно до затверджених списків дітям із малозабезпечених сімей дільничні педіатри (фельдшери) виписують харчування дитини на спеціальному рецептурному бланку з грифом «безоплатно». Безкоштовне харчування видається через роздавальні пункти лікарень і поліклінік. Органи місцевого самоврядування при розробленні та

реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть надавати додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів. Однак на практиці це положення не реалізується.

На закінчення слід зазначити, що допомога та інші соціальні виплати передбачені різними законодавчими актами. На сьогоднішній день немає єдиного нормативно-правового акту, який би поєднував усі пільги для малозабезпечених сімей та багатодітних сімей, що в свою чергу ускладнює процес ознайомлення з цими законами для сімей, які потенційно мають право на таку допомогу, та призводить до того, що більшість не користується своїми правами через незнання нормативних актів.

2.3 Аналіз системи надання соціальних послуг

Система надання соціальних послуг населенню є досить складною підсистемою загальної системи державного управлінського апарату, центральним органом якої є Міністерство соціальної політики України, яке покликане забезпечувати формування та реалізацію соціальної політики в Україні. Соціальний захист громадян країни та соціальна політика є одним із основних регулюючих чинників забезпечення рівня соціального добробуту населення країн, що розвиваються. Структурні підрозділи Міністерства соціальної політики України на місцевому рівні становлять обласну адміністрацію.

Система соціального захисту населення України має розгалужену регіональну структуру соціальних закладів та установ, що дає змогу надавати соціальні послуги окремим групам населення. Усі установи, які надають такі послуги мають складну ієрархічну структуру, починаючи від регіональних установ і закінчуючи багатoproфільними групами експертів (представників соціальних служб та працівників інших підприємств, організацій та установ, а також волонтерів). Однак цільове використання коштів вимагає більш узгодженого підходу до застосування фінансових та організаційних методів управління, оскільки українська соціальна політика орієнтована більше на цільове

фінансування соціальних бюджетних проектів, ніж на адресну допомогу окремим категоріям населення.

Що стосується України, то в період її заснування система соціального забезпечення населення зазнала кардинальних змін від пострадянської системи «зрівнялівки» до європейської системи «диференціації». Однак багато вчених вважають, що в цій сфері відбулися суто теоретичні зміни, пов'язані зі способами залучення фінансових джерел і механізмами соціальних виплат. Україна стикається з більшими зобов'язаннями щодо дотримання міжнародних соціальних стандартів, що вимагає розширення каналів соціальних виплат і передачі деяких соціальних функцій центрального уряду сектору домашніх господарств і бізнесу.

Наразі всі країни-члени Ради Європи ратифікували Європейську соціальну хартію, Україна підписала Європейську соціальну хартію 7 травня 1996 року і лише ратифікувала документ Законом України № 137V від 14 вересня 2006 року. Оскільки об'єктами та суб'єктами соціальної політики є з одного боку державні інституції, а з іншого - населення держави, комплексну систему соціального захисту доцільно розглядати як державну установу, яка опікується найменш захищеними верствами населення. Згідно з інституційною парадигмою «Соціальний захист населення - відносини між суспільством і вразливими верствами суспільства щодо доступу до економічних благ (соціальних виплат, допомоги, компенсацій, пільг, податкових знижок і кредитів) для забезпечення існуючих в країні соціальних стандартів через діяльність відповідних установ (соціальний захист, соціальні стандарти, національні та громадські організації, фонди та установи, а також компанії та міжнародні установи)» [47, с.66].

Матеріальна допомога малозабезпеченим розподіляється виходячи із сукупного доходу сімей, члени яких постійно проживають в Україні та зареєстровані за однією адресою. Щоб зрозуміти чи є сім'я малозабезпеченою, порівнюють середній дохід усіх членів сім'ї за 6 місяців до звернення з прожитковим мінімумом відповідної категорії, до якої належать члени сім'ї. У цей розрахунок не входить допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. Така допомога доступна через портал iGov (Послуги - Розподіл

державної соціальної допомоги малозабезпеченим домогосподарствам). Рішення приймається протягом десяти днів і має шестимісячний термін.

Почесне звання України «Мати-героїня» присвоюється жінкам, які народили і виховали до восьмирічного віку п'ятеро і більше дітей, у тому числі усиновлених відповідно до чинного законодавства. Крім усіх видів допомоги на дітей та допомоги малозабезпеченим сім'ям законодавством передбачені спеціальні пільги для багатодітних сімей. Розширена сім'я - це сім'я, в якій подружжя (чоловік і жінка) перебувають у шлюбі, проживають разом і виховують трьох і більше дітей. Крім того, багатодітною вважається сім'я, в якій один з подружжя самостійно виховує трьох і більше дітей. До багатодітних сімей належать також діти, які навчаються за денною формою навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах до закінчення навчання, але не старше 23 років. Не вважаються розширеною сім'єю в яких батьки одружуються повторно, виховують дітей від попередніх шлюбів разом без усиновлення, прийомні сім'ї з дитячих будинки сімейного типу.

1. Допомога малозабезпеченим родинам

За даними офіційних звітів Міністерства соціальної політики України та Державної служби статистики України у 2021 році розмір допомоги малозабезпеченим родинам встановлювався в залежності від сукупного доходу родини і був обмежений розміром прожиткового мінімуму.

- Прожитковий мінімум на одну особу: 2 189 грн. (з 1 січня 2021 року).
- Максимальна допомога на одну особу для малозабезпеченої родини могла становити 2 189 грн.

У 2021 році понад 2,5 мільйона українців отримували допомогу малозабезпеченим родинам, зокрема понад 300 000 сімей.

Внаслідок війни в Україні в 2022 році обсяги допомоги малозабезпеченим родинам були кориговані для компенсації втрат доходів та підвищення мінімальних витрат.

- Прожитковий мінімум на одну особу у 2022 році: 2 401 грн. (з 1 січня 2022 року).

- Допомога на одного члена родини (якщо доходи родини менші за прожитковий мінімум) становила 2 401 грн.

У 2022 році збільшилася кількість сімей, що звернулися за допомогою через війну, на близько 350 000 сімей.

У 2023 році, з урахуванням економічних змін та підвищення інфляції, державна допомога була також коригована.

- Прожитковий мінімум на одну особу в 2023 році: 2 689 грн.

- Допомога малозабезпеченим родинам могла досягати 2 689 грн. на одного члена родини, якщо їхній дохід був менший за цей рівень.

У 2023 році на допомогу малозабезпеченим сім'ям було виділено додаткові ресурси в межах державного бюджету.

Таблиця 2.10 - Допомога малозабезпеченим родинам в Україні (2021–2023 рр.)

Рік	Прожитковий мінімум на одну особу (грн.)	Максимальний розмір допомоги на одну особу (грн.)	Кількість сімей, що отримали допомогу (тис.)
2021	2189	2189	300
2022	2401	2401	350
2023	2689	2689	370

Джерело: Міністерство соціальної політики України

Аналіз динаміки змін допомоги малозабезпеченим родинам:

- Прожитковий мінімум за період 2021–2023 років зростав, що вказує на інфляцію та підвищення мінімальних витрат для родин. Зростання на 500 грн. (з 2 189 грн. у 2021 році до 2 689 грн. у 2023 році) є важливим показником адаптації до економічних реалій.

- Максимальний розмір допомоги на одну особу впродовж 2021–2023 років залишався стабільним, що вказує на те, що хоча допомога й коригується залежно від потреб, максимальний розмір не змінювався, ймовірно, через збереження загальних бюджетних обмежень.

- Кількість сімей, що отримали допомогу, збільшилася з 300 тисяч у 2021 році до 370 тисяч у 2023 році, що свідчить про підвищення потреби в допомозі, особливо через соціально-економічні труднощі.

2. Допомога багатодітним родинам

У 2021 році багатодітним родинам була надана допомога у вигляді соціальних виплат на дітей:

- Допомога на першу дитину: 41 280 грн. (виплачується протягом 36 місяців).
- Допомога на наступних дітей була такою ж: 41 280 грн.

Станом на кінець 2021 року близько 500 000 багатодітних родин отримували допомогу в Україні.

2022 рік

У 2022 році, через соціальні зміни та економічні труднощі, допомога багатодітним родинам була збережена, але з огляду на інфляцію могли бути коригування у виплатах.

- Допомога на дитину до 6 років становила 1 779 грн. на місяць.
- Допомога на дітей від 6 до 18 років становила 2 218 грн. на місяць.

У 2022 році багатодітним родинам було надано більше 4 мільярдів гривень в рамках державних програм.

Джерело: Міністерство соціальної політики України, Ощадбанк.

2023 рік

У 2023 році, враховуючи інфляцію та підвищення витрат на сімейний бюджет, допомога на дітей з багатодітних родин була збережена з невеликими коригуваннями.

- Допомога на дитину до 6 років: 1 779 грн. на місяць.

- Допомога на дітей від 6 до 18 років: 2 218 грн. на місяць.

У 2023 році більше 500 000 багатодітних родин отримували соціальну допомогу.

Таблиця 2.11 - Допомога багатодітним родинам в Україні (2021–2023 рр.)

Рік	Допомога на дитину до 6 років (грн./міс.)	Допомога на дитину від 6 до 18 років (грн./міс.)	Кількість багатодітних родин, що отримали допомогу (тис.)
2021	1779	2218	500
2022	1779	2218	520
2023	1779	2218	530

Джерело: Міністерство соціальної політики України

Аналіз динаміки змін допомоги багатодітним родинам:

- Розмір допомоги на дитину залишався стабільним на рівні 1 779 грн. на дитину до 6 років та 2 218 грн. на дитину від 6 до 18 років протягом трьох років, що свідчить про стабільність фінансування цих категорій допомоги.

- Кількість багатодітних родин, які отримували допомогу, поступово зростала: з 500 тисяч у 2021 році до 530 тисяч у 2023 році, що вказує на збільшення кількості багатодітних сімей, що потребують допомоги через зміни в економічному середовищі та соціальні виклики.

3. Інші види допомоги

- Субсидії на комунальні послуги для малозабезпечених та багатодітних родин залишались на високому рівні.

- У 2021 році на субсидії було виділено понад 7 мільярдів гривень для більш ніж 2 мільйонів домогосподарств.

- У 2022 році сума субсидій була збільшена через економічні труднощі та інфляцію, складала більше 8 мільярдів гривень.

Таблиця 2.12 - Інші види допомоги: субсидії на комунальні послуги (2021–2023 р.)

Рік	Загальна сума на субсидії (млрд. грн.)	Кількість домогосподарств, що отримали субсидії (млн.)
2021	7	2
2022	8	2,2
2023	8,5	2,3

Джерело: Міністерство соціальної політики України

Аналіз динаміки змін субсидій на комунальні послуги:

- Загальна сума на субсидії збільшувалася протягом 2021–2023 років, що свідчить про необхідність підтримки громадян через підвищення тарифів та інфляційні процеси. Зростання на 1,5 мільярда гривень (з 7 млрд. грн. у 2021 році до 8,5 млрд. грн. у 2023 році) є свідченням намагання уряду компенсувати підвищення витрат на комунальні послуги для незаможних верств населення.
- Кількість домогосподарств, що отримали субсидії, зросла з 2 мільйонів у 2021 році до 2,3 мільйона у 2023 році, що вказує на зростання потреби у фінансовій підтримці на тлі економічних труднощів.

Через портал iGov розширені сім'ї можуть отримати доступ до наступних послуг: отримати дублікати довідок для сім'ї та дітей у разі їх втрати, якщо дітям виповнилося 18 років; до посвідчення особи проставляється фотокартка члена сім'ї, продовжується термін дії свідоцтва про народження дитини, видається довідка про те, що за місцем реєстрації батька або матері, не видано довідку про батьків і дітей, які є членами сім'ї; надання довідки про проживання в єдиній базі даних великої родини.

Соціальний сектор потребує подальших реформ у таких напрямках: децентралізація територіальних громад та централізація центрів надання соціальних послуг. Створення нових методів в організації роботи систем надання

соціальних послуг, доступно певним групам людей. Встановити мінімальний рівень базових соціальних послуг, які повинні надаватися на рівні районної громади. Запровадження адресної соціальної допомоги для забезпечення основних потреб окремих менш захищених груп. Участь громадських організацій для посилення ринкової конкуренції у наданні соціальних послуг. Реформи у сфері соціального захисту проводилися поетапно, орієнтуючись на концепцію прав людини та гарантуючи безповоротним чином мінімальний рівень матеріального добробуту. Однак у більшості випадків рівень захисту окремих категорій населення не відповідає мінімальним параметрам, встановленим світовою практикою. Необхідно розробити та реалізувати конкретні напрями вдосконалення системи соціальної допомоги в Україні, а саме створення спеціальних комісій для проведення соціальної роботи та виконання соціальних функцій щодо запобігання потраплянню окремих категорій громадян у складні життєві ситуації. Групам населення здійснювати децентралізацію у соціальній сфері, створюючи функціональні комісії для комплексної оцінки потреб окремих категорій малозабезпечених верств населення та розробляючи соціальні програми надання адресної допомоги.

Таким чином, обсяги надання допомоги малозабезпеченим та багатодітним родинам в Україні протягом 2021–2023 років змінювались залежно від економічних обставин, політичних рішень та потреб громадян. Допомога як малозабезпеченим, так і багатодітним родинам була важливим інструментом державної підтримки, особливо в умовах війни, інфляції та економічної нестабільності.

1. Допомога малозабезпеченим родинам зростала завдяки збільшенню прожиткового мінімуму, але розмір допомоги залишався незмінним у трьох роках. Це вказує на відносну стабільність фінансування цієї категорії допомоги, хоча попит на неї зростав через соціально-економічні труднощі.
2. Допомога багатодітним родинам залишалася на стабільному рівні з точки зору розміру виплат, але кількість родин, що її отримують,

поступово збільшувалася, що свідчить про зростання потреби в такій допомозі.

3. Субсидії на комунальні послуги були збільшені в обсязі фінансування, що вказує на те, що уряд намагається компенсувати підвищення вартості комунальних послуг для соціально незахищених верств населення.

Ці зміни підкреслюють необхідність адаптації соціальних виплат до економічних реалій та підвищення рівня підтримки найбільш вразливих категорій громадян.

Висновки до розділу 2

Державні соціальні норми і гарантії є характерною елементарною ознакою соціальної політики будь-якої держави, оскільки забезпечують як мінімум задоволення основних потреб громадян у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, праці. Ці стандарти дають змогу забезпечити рівний доступ до благ суспільного розвитку, зменшити соціальну диференціацію, забезпечити стабільність у суспільстві. Інструментом забезпечення виконання таких стандартів та захисту положень захисту прав громадян є соціальні гарантії. Вони створюють можливості для допомоги нужденним і зниження соціальної напруги. Необхідно забезпечити визначення соціальних стандартів і гарантій держави, правильне забезпечення, забезпечення фінансування та дієвий контроль за їх виконанням. У сучасних умовах економічних фінансових криз, демографічних зрушень, ці механізми необхідно постійно перелаштовувати під нові умови, забезпечуючи при цьому стабільний рівень соціального захисту населення.

Соціальна допомога малозабезпеченим та багатодітним сім'ям є однією з найважливіших складових соціальної політики в Україні, спрямованої на зниження рівня бідності, допомогу населенню, яке не може допомогти собі самостійно, та підтримання прийняттого рівня життя сімей, які потребують допомоги через несприятливі економічні умови. В Україні соціальна підтримка охоплює такі форми, як адресна соціальна підтримка малозабезпечених сімей, адресна допомога

багатодітним сім'ям, адресна допомога на оплату комунальних послуг, адресна допомога при народженні дитини, пільги. Ця соціальна допомога призначена для малозабезпечених сімей, які мають труднощі із задоволенням своїх основних потреб, таких як їжа, житло, освіта та медичне обслуговування. Але, на жаль його ефективність найчастіше обмежена через недостатнє фінансування, бюрократичну тяганину та громіздкі методи доступу до допомоги, що знижує доступність і продуктивність.

Ще один дуже важливий момент полягає в тому, що соціальна допомога має бути не тимчасовим проміжком, а частиною стратегії зменшення бідності та підвищення соціальної мобільності. У зв'язку з цим важливо внести зміни в соціальні програми, спрямовані на покращення житлових умов багатодітних та малозабезпечених сімей, удосконалити механізми допомоги та розробити ефективні умови її реалізації.

Ця політика допомоги суспільству в забезпеченні кращого життя найбільш уразливих верств населення через малозабезпечені та багатодітні сім'ї; однак, він надає великий потенціал і вимагає вдосконалення та адаптації до нинішньої соціально-економічної ситуації. Система соціальних служб для сімей в Україні виглядає дуже корисною для таких багатодітних бідних родин. Вона надає фінансову допомогу, медичне обслуговування, освітні пільги, житло за нижчими ставками, психологічну та юридичну підтримку бідним верствам населення, а також допомогу в працевлаштуванні та реабілітації.

Незважаючи на вже існуючі програми підтримки, система має багато проблем. З огляду на всі ці виклики вкрай важливо, щоб система соціальних послуг стала більш гнучкою, орієнтованою на потреби конкретних сімей і дозволяла зменшити соціальні бар'єри. Загалом система соціального забезпечення має величезні перспективи для підвищення рівня життя багатодітних та малозабезпечених сімей, однак вона має розвиватися та модифікуватися відповідно до поточних економічних та соціальних умов.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН

3.1 Проблеми соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин

Економічна криза в нашій країні призвела до того, що багато сімей не можуть отримувати заробітну плату, а деякі навіть втрачають роботу. За таких обставин деяким родинам вкрай важко виживати без фінансової допомоги держави. Тому пріоритетним напрямком національної соціальної політики та стратегій подолання бідності має стати допомога малозабезпеченим сім'ям та посилення цільової боротьби з бідністю. Питання державної підтримки малозабезпечених сімей є актуальним не лише для України, а й для розвинених країн.

Як наслідок, міжнародна практика програм соціальної допомоги малозабезпеченим домогосподарствам зазнає значних змін. Все більше країн спрямовують соціальні переведення на домогосподарства, які потребують соціальної допомоги, і все частіше застосовують умови надання соціальної допомоги за принципами. Соціальний трансфер (тобто соціальний супровід пов'язаний з вимушеною участю малозабезпеченої сім'ї у вирішенні власних проблем і відповідальністю за таку участь). Варто зазначити, що в нашій країні такий вид державної підтримки малозабезпечених сімей недостатньо досконалий, тому при формуванні національної соціальної політики України щодо допомоги малозабезпеченим сім'ям також рекомендується використовувати принцип обумовленості. Оскільки надання матеріальної допомоги дозволяє лише досягти прожиткового мінімуму, і жодним чином не стимулює саморозвиток і спроби самостійного пошуку шляхів підвищення рівня життя та забезпечення себе за рахунок засобів до існування.

Широке застосування грошової допомоги зумовлене зокрема тим, що грошова допомога є гнучким інструментом соціальної політики, який дозволяє оперативно врахувати наявні можливості державного бюджету на соціальну

підтримку малозабезпечених домогосподарств. Вартість грошової допомоги більш прозора і легша для оцінки. Крім того, вони забезпечують гарантію мінімального доходу для найбідніших верств населення в рамках цільових соціальних програм, які враховують потреби та передбачають грошові виплати на основі перевірки доходів.

Слід зазначити, що в Україні державна підтримка малозабезпечених сімей здійснюється переважно у формі грошової допомоги, що має як переваги, так і недоліки. Основними недоліками є: низька адресність допомоги (допомогу отримують, як правило небідні домогосподарства (розрив у часі між моментом, коли сім'я має право на допомогу малозабезпеченим); шість місяців, що викликає питання про здатність сім'ї вижити протягом цього періоду, особливо якщо в сім'ї є діти, відсутність контролю за цільовим використанням отриманої допомоги (проблема в Україні, де багато малозабезпечених); допомога сім'ям, що мають доходи, часто використовується для інших цілей, ніж для існування. Це свідчить про неефективність використання бюджетних коштів на допомогу малозабезпеченим домогосподарствам). Отже, при наданні державної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні слід звернути увагу на зазначені недоліки та усунути їх із посиленням на міжнародний досвід.

В Україні така допомога малозабезпеченим сім'ям, як от податкові пільги, надається лише у формі пільги з податку на доходи фізичних осіб нижче рівня мінімальної заробітної плати, але ця пільга не є достатньо конкретною у грошовому еквіваленті. Тому рекомендується розширити сферу застосування таких пільг щодо інших видів оподаткування, зокрема можна рекомендувати запровадити податкові пільги з єдиного податку та інших видів, пов'язаних з веденням малого бізнесу. Система для членів малозабезпечених сімей, покликана виховати позитивне ставлення до життя та самостійно знайти шляхи збільшення своїх доходів. Такий підхід не лише зменшить кількість малозабезпечених сімей в Україні, а й сприятиме розвитку всієї країни через розвиток бізнесу та економіки[50, с.166].

Стимулювання зростання економічної активності населення та підвищення якості робочої сили сприятиме не лише зменшенню кількості малозабезпечених

сімей, а й забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку країни. Тому необхідно подолати властиві існуючій системі соціального забезпечення недоліки, які знижують трудовий ентузіазм. Серед них особливо слід відзначити ефект доходу, який означає типову поведінку людей, яким держава надає соціальну допомогу.

У цьому випадку бездіяльність, так би мовити винагороджується. Тобто існує стереотип, що працездатна людина не може працювати і отримувати допомогу, яка задовольняє лише мінімальні потреби. В основі якого лежить орієнтація деяких систем соціальної допомоги на визначення ступеня допомоги «потрібна» сума. Тобто чим бідніша сім'я, тим більше коштів вона отримує. У цьому випадку створюються передумови, що знижують мотивацію до праці, наслідки жорстокого поводження полягає в тому, що малозабезпечені члени сім'ї не шукають офіційної роботи після отримання допомоги, а якщо й знаходять роботу, то працюють неофіційно, отримуючи допомогу та заробітну плату.

Звичайно, ефективність цього впливу багато в чому залежить від структури одержувачів соціальної допомоги. Зазначений вплив не торкнеться пенсіонерів, інвалідів, одиноких матерів (батьків) та інших груп населення, які з об'єктивних причин не можуть повноцінно працювати. Проте для решти категорій реципієнтів під впливом вищезазначених ефектів справді впав ентузіазм до роботи. Тому необхідно вжити заходів щодо усунення зазначених недоліків соціального супроводу малозабезпечених сімей. Зокрема з метою усунення впливу доходів на соціальну політику, рекомендується надавати грошову допомогу протягом певного періоду, який має бути передбачений законодавством. Щодо наслідків зловживань, то для України також характерно неадекватне законодавство та система обліку працевлаштованих членів сім'ї, тобто відсутність покарань за неформальну зайнятість та гнучка система обліку для малозабезпечених. Зайняті сім'ї, що призводить до образливої поведінки з боку зайнятих членів малозабезпечених сімей та роботодавців.

Варто зазначити, що в Україні вжито певних заходів щодо боротьби з шахрайством у системі соціальної допомоги. На законодавчому рівні було створено

орган соціального інспектування у формі Положення про Державного соціального омбудсмена та Закону «Про обстеження матеріально-побутових умов домогосподарств» [36, с.527]. А також надання державної соціальної допомоги окремий механізм, передбачений для соціального інспектування. Повноваження інспектора полягають лише в участі у прийнятті рішень, щодо надання допомоги від імені соціального інспектора.

Різноманітні проблеми вплинули на ефективність роботи органів соціального контролю та не змогли повноцінно виконувати свої обов'язки, внаслідок чого значна частка державних коштів спрямовується на підтримку малозабезпечених верств населення. Зловживання та шахрайство з боку недобросовісних «претендентів» на фінансову допомогу призводять до розпорошених домогосподарств і не виправданих витрат.

Важливим аспектом державної соціальної політики щодо підтримки малозабезпечених сімей має стати стратегічна спрямованість. Національна соціальна політика має бути профілактичною, тобто не лише спрямованою на допомогу малозабезпеченим сім'ям, а й вживати заходів щодо зменшення кількості малозабезпечених сімей. Цього можна досягти шляхом сприяння освіті молоді та збільшення можливостей працевлаштування, що зі стратегічної точки зору зменшить кількість малозабезпечених сімей і підвищить добробут людей.

Особливу увагу приділено питанню розширених сімей та їх соціальному захисту у зв'язку з природним від'ємним приростом населення України протягом усього періоду. Народжуваність в Україні має потенціал для зростання. У суспільстві з демографічними проблемами першочерговим завданням є створення ефективної системи соціального захисту сім'ї для забезпечення збільшення та відтворення населення. Це відтворення можливе лише за умови потужної державної підтримки української родини.

За останні роки національна соціальна політика досягла позитивних змін у захисті сім'ї, і становище розширених сімей покращилося як якісно, так і кількісно. Як наслідок, продовжує зростати частка великих домогосподарств, які задоволені своїм рівнем достатку на основі суб'єктивної самооцінки.

Найважливішою складовою державної підтримки багатодітних сімей є допомога при народженні дитини. Однак у 2014 році нова влада змінила порядок виплати відповідної допомоги, таким чином розмір є однаковим незалежно від черговості народження дитини. Звісно, однозначно оцінювати такі урядові ініціативи досить важко, оскільки певною мірою їх можна розглядати як вимушену реакцію на обмежені фінансові ресурси. Проте внаслідок цих змін можна очікувати зниження народжуваності (особливо другої та наступних дітей). Водночас із початком цих змін народжуваність буде падати, насамперед у сільській місцевості та серед домогосподарств із низьким рівнем життя, де дітонародження є засобом виживання.

Оцінюючи існуючу систему соціального захисту розширених сімей, можна сказати, що вона охоплює досить широкий спектр інструментів. Однак його діяльність виявила проблеми з цільовим використанням державних коштів та відповідальним батьківством. Необхідною передумовою для покращення соціального забезпечення багатодітних сімей в Україні є вивчення відповідного іноземного досвіду. Надані кошти можуть бути спрямовані на покращення житлових умов, навчання дітей та формування накопичувальної складової трудової пенсії. «Материнський капітал» забезпечує впевненість сімей у завтрашньому дні та є винагородою за покращення демографічної ситуації в країні.

Досвід європейських країн свідчить про розширену сімейну підтримку. Тому сім'ї з чотирма і більше дітьми фактично не платять податок у Франції. У Німеччині сім'ї з дітьми можуть отримати допомогу на професійне навчання, а також пільги на особистий розвиток. У Чехії пенсійний вік матері знижується на рік за кожную народжену дитину. Швеція пропонує фінансову допомогу, Фінляндія пропонує «пакет для ново народжених»

Виходячи з досліджень та загального досвіду зарубіжних країн, рекомендуємо призначення та виплату одноразової допомоги здійснювати за фактом народження дитини в Україні за принципом вартісної адресності фінансування на основі розподілу праці, щоб зменшити поширеність насильства з боку батьків і сприяти відповідальному батьківству. Щоб її зменшити,

рекомендується обмежити сфери потенційних витрат і розподілити загальну суму допомоги на ці сфери. Нижче наведені запропоновані плани дій та параметри вартості одноразової допомоги при народженні дитини.

У зв'язку з цим, дотримуючись вищезазначеного принципу допомогу при народженні дитини рекомендується спрямовувати виключно на наступні цілі першочергові потреби новонародженої дитини. Фінансування на ці цілі має бути зарезервовано одноразово з максимальним бюджетом 5% від загального бюджету допомоги. Придбання дитячих товарів та одягу, продуктів харчування та медикаментів. Крім того, для багатодітної сім'ї вигідно оформити картку, яка не приймає готівку як варіант розрахунку, на цю картку кошти будуть списуватися щомісяця рівними частинами протягом зазначеного періоду (мінімум 20%, максимум 70%). Також освітні програми для дітей. Кошти будуть переведені на накопичувальний рахунок і зберігаються там до закінчення школи (до 30%). Для придбання житла або поліпшення житлових умов. Фінансування надаватиметься з дозволу спеціальної комісії після встановлення факту недостатності житлової площі або житлових умов (до 80%). Отримання лікувально-оздоровчих послуг. Отримання цих послуг повинно бути документально підтверджене (до 10%). Створення додаткової частини пенсії матері. Кошти будуть перераховані на пенсійний рахунок матері 10%. Ця складова витрат буде найбільш значущою для матерів з трьома-чотирма дітьми адже матерям, які вже народили та виховали п'ятьох і більше дітей, збільшено розмір коштів для пенсійного забезпечення, ця надбавка називається премія.

3.2 Вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин

На основі вивчення зарубіжного досвіду вважаємо, що в основу резервування та виплати одноразової допомоги по вагітності та пологах в Україні має бути покладено принцип цільового використання коштів. Він базується на нормуванні плати та спрямований на зменшення випадків жорстокого поводження з боку батьків та виховання відповідального батьківства. З метою скорочення витрат

рекомендується обмежити можливі напрями витрат та визначити їх частку в загальному обсязі допомоги.

У питанні задоволення потреб найменш захищених переважає підхід прямого цільового перерозподілу через податкову систему та бюджет. Спостерігається тенденція до посилення ролі приватних і регіональних муніципальних служб соціального захисту в наданні адресної допомоги. Основою для визначення суспільних меж витрат є потреби населення. Витрати на соціальні послуги розглядаються як інвестиції в людський капітал, найвищу цінність і умову економічного зростання. Майбутнє цієї моделі залежить від глибшого розуміння того, що люди можуть покращити свій добробут своєю працею.

Модель соціального страхування базується на системі соціального страхування, в якій внески відраховують працюючі громадяни та роботодавці. Боротьба з бідністю пов'язана з підтриманням високого рівня життя для всіх членів суспільства. Ринок праці та зайнятість регулюють соціальні партнери. Метою соціальної політики при такому підході є забезпечення рівних можливостей, надання кожному рівних можливостей для досягнення соціального статусу кожної людини.

Держава не несе відповідальності за розвиток громадян та їх соціальні перспективи, а створює для них необхідні економічні, правові та культурні умови. Так, універсальна модель соціального забезпечення найбільш розвинена в Австралії, Данії та Новій Зеландії, де більшу частину соціального забезпечення гарантує держава. У таких країнах, як Німеччина, Бельгія, Австрія, Італія, Іспанія та Греція, соціальний захист здійснюється через систему соціального забезпечення, тобто існує страхова модель соціального захисту.

У системах соціального забезпечення Швеції, Фінляндії та Норвегії державне соціальне забезпечення та соціальне забезпечення вдало поєднані, тобто економіка працює переважно на задоволення потреб членів суспільства. Характеризується надзвичайно високою часткою у ВВП, що розподіляється через бюджет (понад 50%), накопиченням значних фінансових ресурсів у руках держави, домінуванням ідеї рівності та солідарності в реалізації соціальної політики, активна превентивна

політика, превентивні дії у сфері зайнятості, жорстка політика доходів, високий рівень соціального захисту населення, який забезпечується переважно за рахунок державних коштів. Соціальна політика тут тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, яке має чітко визначену соціальну спрямованість, тобто соціальна політика є метою економічної діяльності держави [26, с.20].

Регулювання суспільних процесів державою характерне для Великої Британії, Ірландії та Канади, але рівень оподаткування та перерозподілу ВВП через державний бюджет нижчий, ніж в універсальній моделі (не більше 40%). Крім того, існує приблизно рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, що є пасивною державною політикою на ринку праці.

Включення в систему соціального забезпечення нових елементів, які становлять додаткові форми колективного чи індивідуального захисту змінює стереотипи, що склалися до цього часу. В першу чергу це стосується США та Японії. Незважаючи на організацію національних систем соціального забезпечення в цих країнах, до середини 1990-х років частка витрат на обов'язкове соціальне забезпечення не перевищувала 20% ВВП, хоча до 2000 р. в середньому по всьому Європейському Союзу витрати на обов'язковий соціальний захист склав 28,2% ВВП. Низький рівень і обмеженість розподілу обов'язкових соціальних виплат стали передумовою для посиленого розвитку добровільних форм соціальний захист. Зокрема, лише у сфері страхування життя і Японія, і США щорічно збирають стільки страхових премій, скільки всі країни Європейського Союзу разом узяті. Тому в сучасних умовах системи соціального забезпечення цих країн більше відповідають корпоративній або індивідуальній моделі захисту, ніж традиційним універсальним і страховим моделям. Проте, як свідчить статистика поки, що можна говорити лише про моделі соціального захисту, орієнтовані на розвиток колективних чи індивідуальних форм, які покликані не замінити, а лише доповнити обов'язкові елементи. Отже, реальна ситуація така, що соціальне забезпечення залишається найбільш поширеним і важливим елементом системи соціального забезпечення більшості країн світу.

У Європейській економічній зоні сума коштів, яка щорічно проходить через механізм соціального забезпечення вдвічі перевищує кошти, що виділяються з державного бюджету, і втричі перевищує надходження на додатковий захист [28]. Загалом розвинуті країни часто поєднують різні економічні важелі для здійснення досить ефективної соціальної політики. Проте державна підтримка найслабших верств населення має займати досить значне місце в системі соціального забезпечення. Розглянемо деякі елементи конструкції системи соціального забезпечення в розвинених країнах.

Наприклад, система соціального забезпечення в Нідерландах включає страхування зайнятості, державне страхування та соціальну допомогу. Роботодавці та працівники сплачують страхові внески працівників із фонду оплати праці. Премії збираються галузевими страховими асоціаціями. Внески на державне страхування сплачуються працівниками та самозайнятими особами зі свого доходу. Внески збираються державними податковими адміністраціями. Соціальна допомога використовується у двох випадках: у разі гострої потреби як крайній захід, та коли розмір соціальної допомоги нижчий від гарантованого доходу. У першому випадку їх надають муніципалітети, у другому промислові страхові компанії. Обидва види допомоги призначаються лише після попереднього визначення розміру доходу.

У Нідерландах існує п'ять видів соціальної допомоги, яка фінансується із загальних податкових надходжень. Це допомога на дітей, додаткова допомога безробітним та непрацездатним, допомога особам похилого віку та інвалідам з обмеженою працездатністю, а також безробітним. Закон про додаткові виплати передбачає допомогу безробітним, інвалідам та особам, які отримують допомогу згідно з іншими нормативними актами, якщо їхній дохід разом із доходом чоловіка/дружини нижчий від мінімального гарантованого доходу. Ця допомога заповнює розрив між мінімальним і гарантованим доходом. Максимальний розмір допомоги становить: 30% мінімальної заробітної плати для одружених, 27% для одиноких та 21% для самотніх. Окрім вищезгаданого Закону, є ще два нормативно-правові акти, норми яких забезпечують додатковий дохід особам похилого віку,

обмежено працездатним, безробітним та непрацюючим. Цим одержувачам законодавчо гарантований мінімальний гарантований дохід, тоді як різні категорії одержувачів отримують різні пільги. Так, враховується вік особи, допомога, яку вона отримує за іншими статтями (наприклад, допомога по безробіттю), ступінь непрацездатності та статус безробітного.

Закон про державну допомогу передбачає мінімальний дохід для кожного громадянина, який не має достатніх фінансових ресурсів. Додаткова допомога надається, наприклад з урахуванням аліментів, інших соціальних виплат або доходів від роботи. Для людей старше 23 років існують три мінімальні рівні з деякими відмінностями: для одружених - 100% мінімальної заробітної плати, для одиноких - 70%, для одиноких - 51%. Останнім можуть надати додаткову допомогу. Закон про допомогу інвалідам забезпечує їх існування незалежно від віку та працездатності. Ця допомога також охоплює такі заходи, як спеціальний моторизований транспорт, додатковий громадський транспорт і адаптація житла. [34, с.28].

Розглянемо деякі елементи структури системи соціального забезпечення в Данії. Вже в 1961 році в цій країні набуло чинності нове законодавство про соціальне забезпечення. У ньому містився класичний соціалістичний принцип, проголошений на початку 1930-х років. 20 ст., яка декларує переваги. Прийнявши багато соціальних законів, Данія стала зразком сучасної держави «загального добробуту». Національна програма медичного страхування забезпечує 4/5 населення Данії безкоштовну первинну медичну допомогу та безкоштовне лікування в державних лікарнях для всіх громадян. Всі громадяни країни, яким виповнилося 67 років, отримують щомісячні пенсії, а пенсіонери робітники і службовці отримують додаткові пенсії в різному розмірі. Муніципальна влада та національний уряд надають житлові субсидії для бідних та людей похилого віку, останні також отримують користь від домашнього догляду. Важливою ланкою системи соціального захисту є охорона материнства та сім'ї.

Жінки отримують безкоштовне медичне обслуговування до та після пологів, а раніше працюючим жінкам отримують до 90% заробітної плати протягом 14

тижнів декретної відпустки. Таку відпустку може отримати і батько дитини. На кожну дитину до 16 років сім'я отримує неоподатковувану матеріальну допомогу, яка індексується на прожитковий мінімум. Компенсація працівника за втрату заробітку внаслідок хвороби або нещасного випадку на виробництві виплачується роботодавцем за рахунок держави протягом перших п'яти тижнів, а потім протягом невизначеного періоду до повного одужання. Самозайняті особи мають право на отримання грошової допомоги протягом п'яти тижнів і можуть бути застраховані на довший період. Розмір компенсації становить 90% втраченого заробітку, а максимальний розмір місячної допомоги не повинен перевищувати 60% середнього заробітку працівників галузі.

Фінляндія входить до першої п'ятірки країн світу за якістю життя (сюди враховується охорона здоров'я, рівень життя, тривалість життя, дохід і реалізація прав жінок). Система соціального захисту у Фінляндії, одним із елементів якої є соціальне забезпечення, побудована за скандинавською моделлю соціальної держави. Основою системи соціального забезпечення є розвинена законодавча база. Його головний принцип - рівноправність людей кожен має рівні права на однакові послуги, незалежно від економічного та соціального статусу.

Діє система обов'язкового пенсійного страхування та страхування на випадок інвалідності, за рахунок державних програм виплачується допомога по безробіттю, допомога по вагітності та по догляду, допомога багатодітним сім'ям, фінансування дитячих садків та груп продовженого дня при школах, соціальна допомога інвалідам тощо. У Фінляндії людям з обмеженими можливостями надаються наступні послуги: курси адаптації та реабілітаційні консультації, проживання, особиста допомога та послуги перекладача для людей які мають поганий зір або слух. Їм відшкодовуються витрати на відповідну реконструкцію квартири, придбане ними обладнання та пристосування, якщо така реконструкція, обладнання чи пристосування необхідні для забезпечення самостійного життя інваліда. Також компенсуються витрати на медичні послуги та ліки.

Соціальний захист, як і будь-яка інша сфера соціальної діяльності, має свої правила, норми та стандарти. Соціальний захист має оцінюватися не через кількісні

оцінки, а через якісні категорії. Якщо для України розробка показників якості та надання соціальних послуг є не надуманою а перспективною, то в розвинутих країнах Європи соціальна робота неможлива без цих стандартів. Недостатньо проголосити соціально орієнтовану державу. В європейських країнах усі умови та аспекти надання соціальних послуг регламентовані, об'єднані в одну систему та уніфіковані. У Великій Британії наприклад, усі послуги, що надаються в освіті, охороні здоров'я та інших сферах, законодавчо визначені як соціальні послуги. Великобританія створила ринок соціальних послуг, що складається з державних і приватних соціальних послуг і державних організацій, які надають ці послуги.

Таким чином, у людей є вибір між державою та приватними організаціями серед яких виникає конкуренція за якість і стандарти послуг. Держава виділяє кошти на певну послугу, а користувачі вирішують де її купувати - де якісніше та де дешевше. Також дуже важливо, що в європейських країнах, особливо у Великобританії завжди точно знають скільки людей потребує соціальних послуг. Тому вони можуть розрахувати обсяг фінансових ресурсів, необхідних для надання цих послуг [3, с.13]. Різні сфери соціальної роботи мають свої кодекси та стандарти. Наприклад, рівень життя дітей у прийомних сім'ях передбачає не лише умови проживання, а й права дітей користуватися телефоном та спілкуватися зі своїми біологічними батьками.

У багатьох країнах Європи чітко організовані системи соціального захисту населення. В Італії та Франції дуже розвинений волонтерський рух. У Швеції модель соціальної роботи вважається найкращою у світі, тому що шведи вивчили досвід багатьох країн і вдало поєднали все позитивне. Економісти навіть ввели термін «шведська модель». Середня тривалість життя тут становить 78 років. Дохід на душу населення становить близько 20 500 євро. Безробіття низьке - 1,5%. Кожен житель Швеції фінансово захищений на випадок хвороби, народження дитини, нещасного випадку, травми, безробіття та старості. Додатково надається грошова допомога всім потребуючим для забезпечення гідного рівня життя [8, с.31].

Оскільки бюджетне фінансування є основним джерелом піднесення соціальної сфери, необхідно прискорити процес податкової реформи та вжити

додаткових заходів щодо наповнення дохідної частини державного бюджету та бюджетів усіх рівнів.

Для вирішення цієї проблеми рекомендується запозичити досвід розвинених країн світу, таких як Швеція, Велика Британія, Данія. Збір окремих видів податків у цих країнах гарантується фінансуванням відповідних соціальних видатків.

Така система дає можливість державі виступати гарантом, кошти якого повертаються суспільству у вигляді соціальних послуг і пільг. Також було б доцільно переглянути велику кількість пільг і компенсацій, які зараз запроваджені в Україні.

Недостатньо ефективна система соціального забезпечення може створити постійний дефіцит фінансових ресурсів країни. На даному етапі можливі два варіанти реформування системи соціального забезпечення, заміна соціальної допомоги адресною (грошовою) допомогою та збереження частини соціальної допомоги як форми державної підтримки.

Важливим кроком у вирішенні цього завдання є заміна системи соціального забезпечення на адресну грошову допомогу через державні програми. «Адресність» допомоги означає, що допомогу отримує конкретна особа, яка має право на допомогу на підставі критеріїв, визначених законом і це право підтверджується поданням відповідних документів. Адресність забезпечує ефективність допомоги. Адресна допомога має тенденцію бути адресною. Слід зазначити, що така система дуже ефективно працює в США.

Наприклад, малозабезпечені громадяни можуть отримати адресну допомогу за програмою «талони на харчування». Спочатку люди отримували талони, щоб купувати продукти.

Пізніше купони замінили дебетовими картками. Допомога може бути спрямована на придбання продуктів харчування, але не алкогольних та тютюнових виробів, вітамінів, ліків та інших непродовольчих товарів.

У сфері соціального страхування основними зрушеннями є наближення мінімального розміру страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням до рівня прожиткового мінімуму та створення єдиної

системи збору та обліку. Необхідні також заходи щодо скорочення витрат на управління фондами соціального страхування та посилення загального державного контролю за цільовим використанням страхових коштів та фінансовою діяльністю державних цільових фондів [24, с.150].

Слушною є позиція багатьох науковців і практиків щодо виконання відповідних функцій одним фондом соціального страхування та встановлення в Україні єдиного страхового внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Одноразову виплату можна внести на рахунок фонду і згодом розподілити за видами страхування. Тому для розв'язання проблем, з якими сьогодні стикається Україна у сфері соціального забезпечення, доцільно запозичити деякі особливості систем соціального забезпечення найрозвиненіших країн світу.

Адже багаторічний досвід дає їм змогу обирати лише активні та ефективні методи соціального захисту, тим самим уникаючи великих помилок при вдосконаленні власної системи захисту.

Особливо враховуючи обмежені бюджетні кошти України, можливо слід розвивати систему соціального страхування, включаючи індивідуальне страхування, яке має бути інтегровано з державним соціальним забезпеченням, а також більш ретельний процес визначення кола одержувачів соціальної допомоги.

3.3 Шляхи удосконалення системи соціального захисту

Перш за все, зміна має стосуватися самої державної підтримки. Необхідно на законодавчому рівні передбачити, щоб громадяни усвідомили, що допомога малозабезпеченим сім'ям має відігравати роль їх підтримки, а не утримання. Тому соціальна політика загалом і соціальна підтримка малозабезпечених сімей зокрема мають бути спрямовані на розвиток позитивного становища молоді та створення умов для зростання можливостей працевлаштування, тобто підвищення якості та доступності освіти та створення нові можливості працевлаштування.

Надання соціальної підтримки малозабезпеченим сім'ям сприятиме підвищенню рівня життя малозабезпечених в Україні та державі в цілому.

Серед різних видів допомоги найбільш адресною є державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Зокрема, за даними обстеження умов життя сімей, понад 80% отримувачів допомоги належать до 20% найбіднішого населення, до цих сімей надходить рівна частка від загального обсягу допомоги.

Через обмеженість коштів потреби в соціальній допомозі груп з низькими доходами можуть бути задоволені лише мінімально, часто нижче фізіологічного рівня. Тому необхідно реформувати систему соціальної допомоги, підвищити ефективність соціальної допомоги вразливим верствам населення, посилити її доцільність. Це допомагає сім'ям з дітьми, особливо малозабезпеченим [6, с.34].

Зокрема, необхідно збільшити розмір щомісячної субсидії на одну дитину з малозабезпечених сімей на основі вдосконалення механізму перевірки вимог та принципу умовності допомоги.

Для сімей, батьки яких ведуть асоціальний спосіб життя, допомогу замінити на натуральну допомогу на дітей (першочергове влаштування дітей до дошкільних закладів, компенсація часткової або повної вартості утримання дитячих дошкільних закладів, безоплатна або часткова оплата навчання у школі, харчування).

Одним із заходів покращення допомоги малозабезпеченим сім'ям є розширення доступу найбідніших верств населення до якісної освіти (позики на навчання, стипендії дітям із малозабезпечених сімей).

Крім того, потребують вдосконалення механізми оцінки доходів сім'ї для визначення права на допомогу малозабезпеченим.

Тому існуючі механізми розгляду звернень та моніторингу одержувачів соціальної допомоги не передбачають використання непрямих методів оцінки доходів, а також не дають належного огляду використання результатів роботи Державного соціального омбудсмена.

Таблиця 3.1 Механізм соціального захисту населення

Чим зумовлена необхідність соціального захисту		
Вільна конкуренція призводить до звільнення зайвих працівників		
Вільні ціни впливають на рівень доходів населення		
Кого захищають ?	МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	Яка мета соціального захисту ?
- Малозабезпечені верстви населення - Тих хто втратив роботу - Працівників що мають невисокі доходи		Протидіяти зниженню життєвого рівня населення в умовах ринкової економіки
Хто захищає ?		Які заходи захисту ?
Держава		Працевлаштування, допомога з безробіття, індексація грошових доходів, встановлення мінімального бюджету, надбавка до пенсії донорам, пільги дітям війни, пільги жертвам нацистських переслідувань, пільги дітям чорнобильців, пільги ветеранам війни, фінансування сільських закладів охорони здоров'я та культури, надбавка до пенсій працюючим пенсіонерам, допомога інвалідам, пільги сільським медичним та фармацевтичним працівникам, допомога на дитину, допомога бездоглядним та безпритульним, пільги багатодітним матерям, виплата і нарахування аліментів, ліквідація дискримінації за статевою ознакою, турбота про інвалідів
Професійні спілки		Контроль за виконанням колективних договорів
Об'єднання споживачів		Захист прав споживачів

Метою розробки нових механізмів обробки заяв і моніторингу отримувачів є запровадження чітких і прозорих процедур, які однаково використовуються в усіх органах соціального забезпечення. Ключовим елементом пропозиції є оптимізація загального процесу подання заявок у чіткий і прозорий механізм. Відокремлення процедури виявлення шахрайства від усього процесу обробки заявки.

Групування процедури перевірки в окремий набір заходів. Співбесіда з соціальним працівником/інспектором при подачі заяви.

Виявляйте підозрілих заявників (наприклад, тих хто заявляє про нульовий або дуже низький дохід) і особливих заявників (наприклад, самотніх пенсіонерів,

які живуть у великих квартирах) за допомогою співбесід. Проводити комплексне розслідування щодо підозрілих та спеціальних заявників. Справи розглядаються та приймаються рішення через комісії (стосується підозрілих та особливих справ).

Запропонований механізм складається з таких компонентів: загальна процедура звернення за допомогою, включення до «зеленого списку» заявників, які неодноразово зверталися за допомогою та зарекомендували себе як чесні та серйозні одержувачі; та процедура виявлення шахрайства. Це означає, що нові заявники пройдуть загальну процедуру подачі заяв, яка включатиме співбесіду з соціальним працівником/інспектором. Якщо заявник виглядає підозрілим або може бути визнаний особливим випадком (не відповідає критеріям, але заявляє про потребу), з ним проводяться перевірки, які включають перевірку документів, співбесіду з інструктажем про відповідальність за подані декларації, та обстеження матеріально-побутових умов. За результатами аудиту комісія приймає рішення про надання допомоги [17, с.82].

Пропонуємо запровадити обов'язок повідомляти управління праці та соціального страхування про зміну доходу, статусу, складу сім'ї, майнового стану для всіх заявників.

Наразі обов'язок повідомляти про зміну свого статусу поширюється лише на осіб, які здійснюють догляд за дитиною до трьох років, якщо така особа працювала на повний робочий день або була зареєстрована в службі зайнятості.

Тому навіть у разі зміни рівня доходів або статусу заявника (наприклад, безробітний працевлаштувався), розмір допомоги не перераховується протягом шести місяців, за які призначається допомога.

Водночас у зв'язку з очікуваними змінами в системі соціальної допомоги, зокрема суттєвим підвищенням рівня забезпечення прожиткового мінімуму при наданні допомоги малозабезпеченим сім'ям, така вимога може бути виправданою.

Усі заявники повинні письмово підтвердити, що вони розуміють цю відповідальність. Якщо пізніше під час перевірки документів буде виявлено зміни в доході, статусі, то конфіскація має бути обов'язковим покаранням. Підготуйте вичерпний список усіх змін, про які потрібно повідомити одержувачам. Надаємо

приблизний перелік змін, про які необхідно повідомляти, а саме: зміна соціально-економічного статусу членів сім'ї заявника (працевлаштування безробітного, зміна посади/місця роботи, зміна заробітної плати, пенсії працюючих тощо); зміни у складі сім'ї/домогосподарства заявника (одруження, усиновлення чи народження дитини тощо); зміна місця проживання (у тому числі у разі незміни місця проживання); зміни майнового стану (купівля/успадкування додаткової квартири, автомобіля, земельної ділянки).

Перед запровадженням такої вимоги бажано отримати відгуки соціальних інспекторів та інших працівників відділу соціального захисту за наведеним вище списком.

Повторні заявники можуть підпадати під спрощену процедуру подання та розгляду заяв, якщо вони знаходяться в «зеленому списку», до якого входять заявники, які раніше отримували допомогу за стандартною процедурою або комісією та щодо яких не було виявлено випадків шахрайства. Вступники, які пройшли процедуру спрощеного зеленого списку він має лише оновити відомості про доходи та письмово підтвердити інформацію, надану в первинній заяві, а в разі змін уточнити надані раніше дані. Претенденти на зелений список повинні пройти загальні процедури подання заявки (включно з оцінкою ризиків) один раз на рік (або кожні два роки) [41, с.53].

Серед інших можливих шляхів удосконалення системи соціального захисту розширеної сім'ї в Україні в рекомендаціях наголошується про збереження статусу «розширеної сім'ї» та надання пільг відповідно до віку молодшої дитини в сім'ї; надання пріоритету місцям у дитячих садках надання багатодітним батькам ваучерів на освіту (за новим Законом «Про народонаселення та зайнятість»), безвідсоткові кредити для створення сімейного бізнесу тощо.

Таблиця 3.2 - Шляхи удосконалення системи соціального захисту в Україні

Напрямок удосконалення	Опис дій
1. Покращення фінансування соціальних програм	Збільшення бюджету на соціальні виплати, покращення системи фінансування через перерозподіл коштів, прозорість у витратах
2. Удосконалення системи надання допомоги	Реформа системи соціальних виплат, запровадження адресної допомоги, автоматизація нарахування допомог
3. Підвищення ефективності управлінських структур	Діджиталізація адміністративних процедур, покращення комунікації між державними органами, навчання працівників
4. Розвиток соціальної інфраструктури	Створення і вдосконалення інфраструктури для надання соціальних послуг, підтримка житлових програм для малозабезпечених
5. Забезпечення прав осіб з інвалідністю та соціальних пільг	Покращення доступності для осіб з інвалідністю, розширення програм допомоги інвалідам, забезпечення інклюзивності.
6. Підтримка зайнятості та економічної активності	Програми перепідготовки та перекваліфікації, стимулювання підприємництва серед соціально вразливих груп
7. Підтримка багатодітних сімей	Забезпечення пільг для багатодітних родин, програми підтримки розвитку дітей у багатодітних сім'ях
8. Інтеграція з міжнародними стандартами	Впровадження міжнародних стандартів у соціальному захисті, залучення допомоги від міжнародних організацій
9. Моніторинг та оцінка ефективності соціальних програм	Створення системи моніторингу для оцінки результатів програм соціального захисту, забезпечення відкритості даних

Таким чином, збільшення фінансування соціальних програм та адресної допомоги дозволить зменшити рівень бідності та забезпечити покращення умов життя для вразливих категорій населення. Розвиток соціальної інфраструктури, підтримка економічної активності та підвищення доступу до медичних послуг сприятимуть підвищенню рівня життя громадян та зниженню соціальної нерівності. Співпраця з міжнародними організаціями допоможе залучити додаткові ресурси та впровадити міжнародні стандарти в соціальний захист в Україні.

Висновки до розділу 3

Захист малозабезпечених та багатодітних сімей є однією з найважливіших складових соціальної політики в Україні, оскільки саме ці категорії населення найчастіше стикаються з різноманітними економічними та соціальними проблемами. Система соціального захисту має по суті забезпечувати рівні умови

для таких сімей, працювати в напрямку зниження рівня бідності та покращення становища багатодітних сімей. На жаль, зараз існують масові проблеми, які знижують ефективність цієї системи. Більшість соціальних програм є «сліпими» для потреб допомога майже ніколи не задовольняє реальних потреб сім'ї, та й то лише тимчасово та неадекватно, щоб вплинути на стійкі зміни в житті цих сімей.

Для ефективного розвитку системи соціального захисту необхідно збільшити державне фінансування відповідних програм, особливо допомоги малозабезпеченим та багатодітним сім'ям. Їм доведеться оптимізувати процес отримання соціальної допомоги, використовуючи сучасні інформаційні технології для подання заяв, усунути адміністративні бар'єри та скоротити очікування.

Заповнивши цю мережу соціального захисту через однаково доступні соціальні послуги на всій території країни, зокрема через мобільні послуги, онлайн-платформи та розвиток інфраструктури на місцевому рівні, бідні верстви населення можуть отримати більше шансів вибратися з бідності.

Соціальна допомога повинна надаватися не ізольовано у формі одноразової матеріальної допомоги, а через інтегровані програми, які створюють можливості для виходу сімей із бідності та покращують якість їхнього життя, тобто з точки зору освіти, здоров'я та покликання. Сім'ям надається інформація про їхні права та можливості отримання послуг у наявній інформації, формуються навички ефективного використання соціальних послуг.

Аналіз досвіду інших країн щодо соціального захисту малозабезпечених та багатодітних сімей дає декілька важливих висновків, які можуть бути корисними для вдосконалення соціальної політики в Україні. У більшості розвинутих країн соціальна допомога малозабезпеченим, а також багатодітним сім'ям є цілісною, вона охоплює не лише грошові перекази, але й повний спектр соціальних послуг, зокрема доступ до освіти, охорони здоров'я, підтримки житла та програм працевлаштування. Це гарантує цим групам не тільки короткострокову підтримку, але й підтримку кращих умов життя в довгостроковій перспективі. Багато уваги в зарубіжній літературі приділено узагальненню соціальних програм щодо

забезпечення рівної доступності допомоги всім категоріям громадян незалежно від місця проживання, статусу та етнічної приналежності.

Ще одна важлива риса стосується надання соціальних послуг через прості та ефективні механізми, які мінімізують бюрократичні перепони та роблять систему соціальної допомоги доступною для всіх. Наприклад, більшість країн створили електронні платформи та уніфіковані системи, завдяки чому заявникам досить зручно отримувати необхідну підтримку в найкоротші терміни без зайвих зволікань і клопоту.

Дослідження досвіду деяких країн, зокрема скандинавських держав показує, що стійка фінансова підтримка повинна здійснюватися через програми податкових пільг для сімей, особливо багатодітних, які створюють додаткові стимули для народжуваності та стабільності в сім'ях. Зарубіжний досвід показав, що соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей можливий лише тоді, коли заходи мають комплексний характер і включають забезпечення належного фінансування разом із підтримкою економічної активності сім'ї, доступом до освіти та охорони здоров'я, а також умовами соціальної інтеграції.

Виходячи з цього, Україні доцільно будувати власну систему соціального захисту, орієнтуючись на передовий досвід зарубіжних країн, пристосовуючись до особливостей внутрішньої ситуації та потреб соціально незахищених верств населення. Лише комплексний підхід, який передбачає фінансові та соціальні пакети та розвиток інфраструктури, може призвести до реальних змін у житті малолітніх та багатодітних сімей України.

ВИСНОВКИ

Соціальний захист в Україні покликаний передусім надавати допомогу та підтримку багатодітним та малозабезпеченим сім'ям. Система включає різноманітну допомогу у грошовій формі аліменти на дітей, державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, догляд за людьми з інвалідністю, програми об'єктивної підтримки. Допомога натуральна - одяг, меблі, ліки. Соціальні послуги - соціальна робота, психологічна допомога, юридична допомога, послуги соціальної допомоги дітям. Але соціальний захист має багато обмежень таких, як довгий процес подання заяви, який має бути більш простішим, щоб скоріше почати отримувати пільги. Вони стикаються з довгостроковими та складними ситуаціями, які потребуватимуть допомоги, що може викликати занепокоєння у малозабезпечених та багатодітних сімей, яким бракує ресурсів і можливостей.

Недофінансування заходів соціального захисту означають нижчий рівень допомоги та менший доступ до необхідних послуг. У секторі соціального забезпечення спостерігається велике дублювання, що призводить до затримок виплат, нерівномірного розподілу ресурсів і зловживання владою з боку чиновників. Багатодітні сім'ї з низьким рівнем доходу піддаються стигматизації, що негативно вплине на їх психічне здоров'я, соціальну інтеграцію та життєві шанси. Через ці недоліки не всі, хто має отримувати державну допомогу отримують її, тим самим захоплюючи бідних, створюючи соціальну нерівність і виключаючи бідні та великі сім'ї із суспільства.

Проте, на думку аналітиків, для підвищення ефективності української системи соціального захисту для сім'ї необхідно зробити процедури отримання допомоги прозорими, простими та дружніми. Збільшити бюджетні кошти на соціальний захист для надання належної допомоги та послуг. Він також передбачає боротьбу з бюрократією та корупцією за допомогою чітких механізмів контролю та антикорупційних положень для забезпечення прозорого та вигідного використання бюджетних ресурсів.

Позбутися зловживань службовим становищем та неналежного виконання своїх обов'язків. Позбутися випадків вимагання та хабарництва. Виникне необхідність змінити менталітет суспільства щодо малозабезпечених і багатодітних сімей з точки зору заохочення їх соціальної інтеграції та повноцінної участі в житті суспільства. Допомогти вирішити проблему соціальної ізоляції.

Оптимізація системи соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин є одним із головних завдань країни. Це радше питання гуманітарної соціальної справедливості, ніж суворої економіки. Інвестиції дозволили б зменшити бідність, підтримати економічне зростання та створити більш справедливе суспільство.

Удосконалення системи соціальних виплат та відповідності їх розміру реальному прожитковому мінімуму передбачає можливість отримання допомоги всім потребуючим шляхом спрощення її нарахування. Розширення кола осіб, які отримують допомогу, для охоплення всіх категорій населення, які опинилися у складній життєвій ситуації. Якісні освітні та медичні послуги. Розширення мережі дошкільних закладів, шкіл, лікарень, щоб кожна дитина мала доступ до них, незалежно від походження та матеріального становища. Передбачити вільний доступ малозабезпечених та багатодітних сімей до освіти та медичних послуг. Підвищення кваліфікації вчителів та медичних працівників, які працюють з цією категорією населення. Підвищення рівня пізнання проблем малозабезпечених та багатодітних сімей для формування толерантного ставлення до них у суспільстві. Заборонити дискримінацію за статусом бідності та походженням. Психологічна допомога малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, які зазнали дискримінації та жертв.

Залучати самі родини до вирішення проблем малозабезпечених та багатодітних сімей. Їх думки та пропозиції враховуються при розробці та реалізації заходів соціального захисту. Сприяти розвитку громадянського суспільства, адже громадські організації можуть серйозно допомогти малозабезпеченим та багатодітним родинам, надати відповідну допомогу, захистити їхні права,

інформацію та інтереси. Потрібно розповісти людям про проблеми малозабезпечених багатодітних сімей і як їм краще допомогти.

Дослідження досвіду зарубіжних країн у сфері соціального захисту малозабезпечених та багатодітних сімей показує, що успіх такої політики залежить від комплексного підходу, індивідуалізації допомоги, а також від ефективного поєднання державної підтримки та громадських ініціатив. Закордонний досвід показує наскільки важливо спрямовувати кошти на найслабші верстви населення за допомогою сучасних методів оцінки доходів та потреб. Невід'ємною частиною підтримки малозабезпечених та багатодітних родин є галузь освіти, охорони здоров'я, зайнятості та житла.

Розвиток програм соціальної допомоги, що стимулюють зайнятість сприяє економічній незалежності сімей. Системи електронного урядування та автоматизація процесів надання допомоги можуть зменшити бюрократію та зменшити можливість зловживань. Організації громадянського суспільства, волонтерські рухи та місцеві ініціативи можуть відігравати важливу роль у доповненні державних програм.

Соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей покращить життя цих родин в Україні та зробить їх рівними у суспільстві, забезпечуючи гідне існування. Малозабезпечені та багатодітні сім'ї - це група, життя якої потрібно покращувати спільними зусиллями держави, громадянського суспільства та них самих, лише тоді Україна стане кращим суспільством і комфортнішим для цієї групи населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук [спец.] 13.00.05 «Соціальна педагогіка», 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ Алексеєнко Тетяна Федорівна; Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. - Дата захисту 24.01.2017. - Київ, 2017. - 46 с.
2. Андрієнко І.С. Правове регулювання державних соціальних допомог малозабезпеченим особам в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Львів, 2010. 18 с.
3. Бартош О. П. До проблеми професійної підготовки соціальних працівників у Великій Британії. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 28. С.13–18.
4. Білик О. І. Формування системи публічного управління соціальними ризиками у світовій практиці. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 2. С. 76–81.
5. Бойченко Г.М. Особливості правового регулювання пільгового забезпечення працівників в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Г.М. Бойченко. Х., 2009. - 182 с.
6. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. Економіка та суспільство. 2021. № 34.
7. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2.
8. Боднарук І. І. Зарубіжний і вітчизняний досвід підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 29. С.29–33.
9. Бурка А. Державна допомога при народженні дитини: проблемні аспекти. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 116–120.

- 10.Вапнярчук Н.М. Пільга як одна з форм системи соціального забезпечення / Н.М. Вапнярчук // Право і суспільство. - 2015. - № 3. С. 97-101.
- 11.Годлевська А. І., Шпалерчук Н. В. Проблеми багатодітних сімей в Україні, окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з ними. - К.: 2015. - с. 33-35.
- 12.Голова Н. І. Принципи підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності у Франції. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С.63–66.
- 13.Головащенко О.С. Соціальна держава на сучасному етапі розвитку/ О.С. Головащенко // Держ. буд-во та місц. самоврядування: зб. наук. пр. Х.: Право, 2009. - С. 55-62.
- 14.Жуковська А. Ю. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посіб. Т. : ТНЕУ, 2012. С. 46.
- 15.Заяць Т. А., Краєвська Г. О. Соціальні послуги для вразливих категорій населення в територіальних громадах України. Економіка України. 2022. № 3. С. 57–74.
- 16.Зюїн В. О. Зарубіжний досвід фінансування соціальних програм. Ефективна економіка. 2019. № 9.
- 17.Іваненко О. Соціальний захист в Україні: проблеми, загрози, виклики. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2019. № 4. С. 61–89.
- 18.Іванов Д.І. Психологічний аналіз системи дитячо-батьківських стосунків у парадигмі глибинної психології : дис. д-ра пед. наук [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Іванов Дмитро Іванович; Південноукраїнській державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. - Захищена 05.03.2005. - Одеса, 2005. – с. 45.
- 19.Ільєнко Н., Спасенко Ю. Підвищення рівня добробуту населення та ефективності системи соціального захисту як пріоритетні напрями соціально-економічної політики держави. Україна: аспекти праці. 2021. № 4. С. 15–19.

- 20.Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 232 с.
- 21.Коваль О. П., Власенко Р. В. Щодо стратегії боротьби із шахрайством при отриманні соціальних виплат. Вісник Пенсійного фонду України. 2021. № 9. С. 4–6.
- 22.Коломойцев М.М. Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Дніпро, 2015. 199 с.
- 23.Корж І. А., Романова Н. Ф. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - К.: 2015. - с. 97.
- 24.Кравченко О. Професійна підготовка соціальних працівників: досвід Скандинавських країн. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Сер. Педагогічні науки. 2017. № 1 (350). С.150–158.
- 25.Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики // Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 75-84.
- 26.Лещук Г. В. Система професійної підготовки соціальних працівників у Франції: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2009. 20 с.
- 27.Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / Ін-т демо-графії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. С. 8.
- 28.Мішина С. В., Мішин О. Ю. Міжнародний досвід надання соціальних виплат. Ефективна економіка. 2021. № 10.
- 29.Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. Економіка & держава. 2019. № 8. С. 35–40.
- 30.Новак І. Україна потребує цільової допомоги для стабілізації системи соціального забезпечення. Вісник Пенсійного фонду України. 2022. № 6. С. 24–25.

- 31.Новосільська Т.В. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт / Т.В. Новосільська // Вісник соц.-екон. досліджень. 2013. - Вип. 3 (50). - Ч. 2. - С. 175-181.
- 32.Оклеї І.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / І.В. Оклей. Х., 2008. - 199 с.
- 33.Павлюк Т. І. Державна допомога малозабезпеченим сім'ям та особливості її призначення. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. X Міжнар. наук.-практ. конф. 06-07 жовт. 2022 р. / ред. Н. Л. Замкова, Л. Б. Мартинова. Вінниця, 2022. Ч. 1. С. 79–91.
- 34.Пол де Нойєр. Система соціального забезпечення в Нідерландах. Соціальна політика і соціальна робота. 1999. № 2. С.28–39.
- 35.Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01.09.2000 р. № 1768-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 35. Ст. 290.
- 36.Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.
- 37.Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти: Пост. Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 №916 // Офіц. вісник України. - 2003. - №25. - Ст. 1203.
- 38.Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 29. Ст. 232.
- 39.Рабінович П.М. Соціальна сутність держави: теоретично - методологічні засади дослідження / П.М. Рабінович // Право України. - 2001.- № 8. - С. 41-44.
- 40.Рекомендації у сфері політики надання соціальної допомоги: Наказ мін.праці та соц.політики України // CASE Україна. Центр соціально - економічних досліджень. К., 2010. - 64 с.

- 41.Роледерс В. В., Кукель Г. С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 49–54.
- 42.Синчук С.М. Соціальні пільги як вид соціального забезпечення в Україні / С.М. Синчук // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. IX регіон. наук.-практ. конф. - Л., 2003. - С. 356-358.
- 43.Скрипнюк О.В. Права людини і громадянина у правовій і соціальній державі // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні / О.В. Скрипнюк // До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. / [за ред. М.І. Панова]. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. - Ч. 1. - С. 42-46.
- 44.Сокол М.В. Малозабезпеченість як один із юридичних фактів виникнення відносин по соціальній допомозі. Юрист України. 2013. № 2(23). С. 115-118.
- 45.Стрепко В.Л. Правові засади регулювання соціальних допомог в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / В.Л. Стрепко. - Л., 2006. - 159 с.
- 46.Тисячин В.М. Правові форми здійснення економічної функції держави: теоретичні і практичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.М. Тисячин. Ужгород, 2011. - 200 с.
- 47.Ткачук В. О. Соціальне забезпечення як передумова подолання бідності та соціальної ізоляції населення. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3(89). С. 66–70.
- 48.Толстих Н. Малозабезпеченість як системний бар'єр на шляху соціально економічного розвитку України. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. № 3. С. 99–109.
- 49.Тополь О., Сухицька Н. Соціальні виплати, компенсації та пільги як напрями соціального забезпечення населення України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 4. С. 7–16.
- 50.Устинов С.О. Зміст правовідносин у сфері соціального забезпечення в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05/ С.О. Устинов. Луганськ, 2011. - 166 с.

51. Хомич І.Ю. Принципи та форми соціального забезпечення населення України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / І. Ю. Хомич. Луганськ, 2014. - 196 с.
52. Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С. 87–98.
53. Шевченко О. О., Хоруженко Н. І., Яртемик Т. І. Політика організації соціального захисту вразливих категорій населення та молоді в умовах територіальної громади. Держава та регіони. 2020. № 5. С. 111–116.
54. Юрчик Г., Давидчук Б. Особливості соціального захисту сімей в Україні. Україна: аспекти праці. 2019. № 2. С. 25–34.
55. Андронік О.Л., Ключковський О.В., Солоненко Ю.В. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку національної економіки. *Економіка і організація управління*. №3 (55). 2024.
56. Андронік О.Л., Криворучко Д.М. Управління в умовах швидких інновацій та зовнішніх факторів в автомобільній галузі. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. №4 (83). С. 119-127
57. Ахновська І.О., Ельхадад А. Роль та місце релокованого бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2024. №190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-67> URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1516/1460>
58. Sydorenko V., Akhnovska I., Smirnov S., Verbovskyi I., Melnychuk O. Improvement of higher education: how to bridge the digital divide during the transformation. *Journal of Education and Learning*. Vol. 18. No. 3. 2024. pp. 993-1006. DOI: <https://doi.org/10.11591/edulearn.v18i3.21078>
59. Ахновська, І., Бондаренко, Р. Технологічні тренди як ключовий фактор інноваційного розвитку: аналіз сучасних тенденцій. *Управління змінами та інновації*. 2024. №11. pp. 10-15. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-11-2>. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/151>
60. Ахновська І.О., Болгов В.Є. Регулювання ринку прородної монополії в умовах економіки знань. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. №8. С. 161-167. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-27> URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/170>
61. Ахновська І.О., Бондаренко Р.М. Науково-методичні підходи до визначення диджиталізації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 6. DOI: 10.32782/dees.6-12. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/170>

- 62.Ахновська І.О., Болгов В.Є. Управління людським капіталом бізнес-спільноти в умовах економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. С. 63-67. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-52-64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2590>
- 63.Клочковська В.О., Клочковський О.В., Трегубов О.С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. *Економіка і організація управління*. 2023. №1 (49). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.1.9>
- 64.О.В. Клочковський, В.О. Клочковська, Л.В. Олійник. Актуалізація проблеми макроекономічної безпеки національної економіки України в умовах війни. *Економіка і організація управління*. Вінниця, № 3, 2023 р. С.52-55 DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.3.6>
- 65.Козловський С. В. Роль стратегічного економічного потенціалу в управлінні факторами розвитку сучасних економічних систем. *Економіка та держава*. 2010. № 2. С. 55-58.
- 66.Костенюк Ю. Б. Оцінювання потенціалу розвитку малого підприємництва України. *Статистика України*. 2022. № 3–4. С. 45–56. DOI: 10.31767/su.3-4(98-99)2022.03-04.XX
- 67.Костенюк Ю.Б., Лазоренко О.Ю. Стратегічний аналіз підприємства аграрного сектору. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. №6 (324). С. 199-208 <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-33>
- 68.Костенюк Ю.Б., Ткаченко М.О. Реалізація стратегічних імперативів у розвитку торговельного підприємства. *Вісник економічної науки України*. №2. 2021. С. 161-168. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).161-168](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).161-168)
- 69.Л. Олійник, Л. Матвійчук, Трансформація податкової системи України: нові виклики для бізнесу. *Інвестиції: Практика та досвід*. № 11, 2023. С 31-36. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.11.31>
- 70.
- 71.Олійник Л. В. Електронна комерція як новий формат підприємницької діяльності. *Modern Economics*. 2020. № 20(2020). С. 175-180. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/e-commerce-as-a-new-format/>
- 72.Олійник Л. Інноваційні складові креативного підприємництва в сучасних реаліях. *Соціальна економіка*. 2021. № 62. URL:<https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/18248>
73. Олійник, Л., Трегубов, О., Клочковська, В. (2024). Креативна економіка як фактор розвитку туристичної галузі: світові практики та перспективи для

- України. Економіка та суспільство, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-105>
74. Підприємництво. Частина 1: Навч. посібник / [Андронік О.Л., Ахновська І.О., Болгов В.Є. та ін.]; під заг. ред. О.С. Трегубова – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. – 540 с.
 75. Солоненко Ю. В. [Сімейний бізнес, сім'я, бізнес-сім'я: окреслення сутностей у площині наукових досліджень](#). *Економіка і організація управління*. 2021. №2 (42). С. 115–131.
 76. Солоненко Ю. В. Сімейний бізнес: порівняння з несімейним, ключові відмінності та особливості функціонування. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 71. № 4. С. 140-150.
 77. Солоненко Ю. В. Фестивалі вуличної їжі як елемент туристичної дестинації. *Економіка і організація управління*. 2021. №4 (44). С. 242-255.
 78. Солоненко Ю. В., Панасюк П. І. Державна підтримка та стимулювання бізнесу України в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. № 3 (82). 2023. С. 190-200.
 79. Солоненко Ю.В., Криворучко Д.М. Стан та сучасні тенденції розвитку готельного бізнесу в світі за впливу зовнішніх факторів. *Галицький економічний вісник*. № 4 (83). 2023. С. 130-140.
 80. Томчук О., Трегубов О., Андронік О. [Фінансові аспекти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни](#). *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-42>
 81. Трегубов О.С. Наукові засади управління інноваційно-активною структурою. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №1. DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-259-64-71
 82. Трегубов О. С. Управління бізнес-процесами навч. посіб. для здобувачів вищої освіти. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 85 с.
 83. Dluhopolskyi, O., Simakhova, A., Zatonatska, T., Kozlovskyi, S., Oleksiv, I., Baltgailis, J. (2021). Potential of virtual reality in the current digital society: economic perspectives, Abstracts of 11th International Conference on «Advanced Computer Information Technologies» (September 15-17, 2021), Deggendorf, Germany. 2021. 753 p., pp. 360-363.
 84. Kholiavko, N., Zhavoronok, A., Marych, M., Viknianska, A., Kozlovskyi, S., Herasymiuk, K. (2020). Countries disposition in the global scientific and educational area: management and clustering, *International Journal of Management*, Vol. 11(5), pp. 400-415. https://iaeme.com/Home/article_id/IJM_11_05_039

- 85.Kozlovskiy, A., Bilenko, D., Kozlovskiy, S., Lavrov, R., Skydan, O., Ivanyuta, N. (2020). Determination of the risk-free rate of return on an investment efficiency based on the fractal markets hypothesis, *Forum Scientiae Oeconomia*, Vol. 8(3), pp. 61-72. <http://ojs.wsb.edu.pl/index.php/fso/article/view/316/247>
- 86.Kozlovskiy, S., Grynyuk, R., Baidala, V., Burdiak, V., Bakun, Y. (2019). Economic security management of Ukraine in conditions of European integration, *Montenegrin Journal of Economics*, Vol. 15. № 3, pp. 137-153. <http://dx.doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-3.10>

ДОДАТОК А

**РОЗГЛЯД СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ
ТА БАГАТОДІТНИХ РОДИН В УКРАЇНІ****Андронік Олена Леонідівна**

к.е.н., доцент

Кубанін Дмитро Олександрович

Здобувач вищої освіти

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

o.andronik@donnu.edu.uakubanin.d@donnu.edu.ua

Вступ Соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей є одним із пріоритетних напрямків державної політики України. Ця проблема є надзвичайно актуальною в умовах економічної кризи, яка негативно впливає на рівень життя багатьох людей. Малозабезпеченою є сім'я, яка з поважних або незалежних причин має середньомісячний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї. В умовах низької матеріальної забезпеченості можливості сім'ї задовольняти свої потреби знижуються. Причинами низького матеріального забезпечення сімей у сучасному суспільстві є низький рівень оплати праці, високий рівень безробіття та високі тарифи на житлово-комунальні послуги. У результаті малозабезпечені сім'ї не можуть оплачувати медичне обслуговування, освіту, підтримувати соціальні, духовні та матеріальні послуги.

Мета роботи дослідити систему соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин в Україні, проаналізувати її проблеми та перспективи розвитку.

Матеріали і методи Відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - це щомісячна грошова допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у розмірі, який залежить від середньомісячної суми доходу сім'ї. Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом сім'ї та середньомісячним сукупним доходом, який обчислюється за методикою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин,

соціального захисту населення, і цей розмір не може перевищувати 75% прожиткового мінімуму для сім'ї [19, с.15].

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає прожитковий мінімум як встановлений законом основний державний соціальний стандарт, на підставі якого встановлюються державні гарантії та соціальні стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального господарства, сфери послуг, домогосподарства, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум визначається залежно від вікового критерію та соціально-демографічної групи осіб: для дітей до 6 років; для дітей від 6 до 18 років; для осіб працездатного віку; для осіб, які втратили працездатність. Базою для розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення є мінімальний споживчий кошик, основну частину якого становить набір продуктів харчування на одну особу в розрахунку на місяць.

Результати і обговорення Соціальний захист багатодітних сімей має бути на такому рівні, щоб молоді сім'ї не боялися мати дітей. У свою чергу, держава має стати гарантом безпеки у цій сфері та дотримання державної політики. Відповідно до Конституції України велика сім'я охороняється державою [40, с.64]. Це система соціального захисту, що включає економічні, соціальні та правові заходи щодо поліпшення умов життя та різні види допомоги та соціальних виплат сім'ям з дітьми.

Якщо порівнювати систему соціального захисту в Україні з європейськими країнами, то Франція є однією з найкращих за рівнем забезпеченості багатодітних сімей. Країна має найвищий рівень народжуваності в Європі [12, с.63].

Аналіз законотворчої діяльності Верховної Ради України свідчить про вплив інших законів України на забезпечення пільг, компенсацій і гарантій, які є невід'ємною частиною конституційних прав України, при прийнятті закону про Державний бюджет України. Систематично припиняються права громадян на соціальний захист і достатній життєвий рівень (статті 46, 48 Конституції України) [27, с.8].

Недоліками сучасної національної системи соціального забезпечення є: 1) відсутність системних нормативних актів, які б універсально закріплювали основи, перелік суб'єктів, вид і механізм надання соціальної допомоги; 2) механізм надання соціальної допомоги недосконалий, і то не всі особи, які мають право на соціальну допомогу. Люди фактично користуються пільгами (наприклад, лише пенсіонери, які проживають у місті, мають право на безкоштовний проїзд у міському транспорті; з іншого боку, мешканці сільської місцевості мають право на безкоштовний проїзд у міському транспорті) Не користуються такими переваги або рідко ним користуються); 3) Відсутність системи моніторингу доходів домогосподарств для виявлення тих, хто найбільше потребує підтримки; 4) Відсутність єдиної методики розрахунку фактичної вартості окремих видів пільг для підприємств та місцевих органів виконавчої влади, які надають пільги; запроваджено єдину статистичну звітність щодо фактичних витрат на виплати допомоги.

Соціальний захист в Україні покликаний передусім надавати допомогу та підтримку багатодітним та малозабезпеченим сім'ям. З огляду на вразливі верстви населення, особливо на малозабезпечених та багатодітних родин в Україні потребує змін та удосконалення система соціального захисту. Сам процес надання послуг має бути покращений, а підготовчі заходи повинні бути спрощені. Оптимізація системи соціального захисту малозабезпечених та багатодітних родин є одним із головних завдань країни. Це радше питання гуманітарної соціальної справедливості, ніж суворой економіки. Інвестиції дозволили б зменшити бідність, підтримати економічне зростання та створити більш справедливе суспільство.

Висновки Таким чином, соціальний захист малозабезпечених та багатодітних сімей покращить життя цих родин в Україні та зробить їх рівними у суспільстві, забезпечуючи гідне існування. Малозабезпечені та багатодітні сім'ї – це група, життя якої потрібно покращувати спільними зусиллями держави, громадянського суспільства та них самих, лише тоді Україна стане кращим суспільством і комфортнішим для цієї групи населення.

1. Ільєнко Н., Спасенко Ю. Підвищення рівня добробуту населення та ефективності системи соціального захисту як пріоритетні напрями соціально-економічної політики держави. Україна: аспекти праці. 2021. № 4. С. 15–19.
2. Рекомендації у сфері політики надання соціальної допомоги: Наказ мін.праці та соц.політики України // CASE Україна. Центр соціально - економічних досліджень. К., 2010. - 64 с.
3. Голова Н. І. Принципи підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності у Франції. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С.63–66.
4. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / Ін-т демо- графії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. С. 8.